

Fekete István

Képzelet és valóság

Szívesen segítünk!

Bármilyen “könyves” ügyben kezdje nálunk!

Szent Gellért Kiadó és Nyomda 1053 Bp., Kossuth L. u. 1.

Telefon: 266 61 61; vagy: 337 28 79

Szent Gellért Kiadó és Nyomda

A kötetet szerkesztette és átnézte: Nagy Alexandra

Lektorálta: p. Fekete István

© Fekete István örökösei

A kiadásért Szent Gellért Kiadó és Nyomda igazgatói felelnek

A szedés a Kiadóban készült Címlapterv: Moharos Terézia

QNT 231 / 372 ISBN 963 696 182 4

Nyomás és kötés: Szekszárdi Nyomda Kft.

Tartalom

TAVASZELŐ
KÍSÉRTÉS
VÉGRENDELET
ŐSZI DAL
KÉPZELET ÉS VALÓSÁG
ÚJ ÉV
MALOMBAN
A BÁRÁNY
SZÁZ TOJÁS
DISZNÓSAJT
A HÓMÉRŐ
SZEMÜVEG
INASOK
HÚSVÉT
"IMÁDOM!"
KÖZLEKEDÜNK
PARASZT
KÁVÉHÁZABLAK
CIGARETTA
KÖNYVNAP
PIROS TOJÁSOK
A SINTÉR
SZEKEREK
SZIGLIGET
JULI NÉNI
EMLÉKEZÉS KITTENBERGER KÁLMÁNRA

Előszó

Különleges kötetet tart kezében a kedves Olvasó. A több mint harminc éve elhunyt író, Fekete István írásainak olyan válogatását jelentette meg a kiadó, amelyek könyvbe gyűjtve még nem jelentek meg.

A nemcsak ifjúsági regényeiről közismert író a harmincas évek első felében jelentkezik írásaival a kor népszerű lapjaiban, többek között a Nimródban, a Budapesti Hírlapban, az Új Időkben. Elbeszéléseinek, novelláinak, tárcáinak és szakcikkeinek száma meghaladja – cím szerint – a nyolcszázat. E nagy szám öt magát is meglepné, hiszen 1967. augusztus 17-én így ír barátjának, Bíró Bélának, Bécsbe: *“Nagy munkában vagyok: eddig megírt összes novelláim összeszedése, katalogizálása, stb., amivel még most sem vagyok készen, hiszen cca. 400 novelláról – talán többről – van szó, amelyeknek egy része már szinte ismeretlen.”*

Hogy mennyire ismeretlen – még előtte is –, azt a levél folytatásából tudhatjuk meg: *“Megtörtént velem az is, hogy pincénkben csináltam rendet s ott – az ostrom után csak úgy oda ömlesztett holmik és írások között – találtam egy oldalt valami folyóiratból. Beleolvastam. Olvastam, olvastam, és azt mondtam magamnak: »A fene egye meg! Ez az ember tud írni...«*

És nagyon elszégyelltem magam, mert megfordítva a lapot, döbbsen néztem a három szóra: »Írta Fekete István«. Azt a kis írást az Új Időkbe írtam talán harminc éve, és tökéletesen elfeledtem.”

Az írások között sok olyan található, amelyeknek azonos a címe, de más-más a tartalma. E “rekordot” az Augusztus című novellák tartják, amelyekből tizennégy született. Más esetben nem egy novellájának a címét később maga a szerzője változtatta meg, míg halála után – többségében – a szerkesztők “keresztelték” át az írásokat. Ezért aztán az előző évtizedekben – a legjobb szándék mellett is – az újnak hitt írásokról utólag kiderült, hogy már megjelentek könyvben vagy könyvekben. E téren hiteles és pontos információkat csak a készülő bibliográfia adhat. A már négy éve tartó kutatások anyagának kézírata összeállt, és ezek ismereteit használta fel a Szent Gellért Kiadó. Most először állíthatja bárki is hitelesen, hogy könyvben még meg nem jelent írások csokrát nyújtja át, olyan írásokat, amelyeket maga a szerzője is érdeklődéssel olvashatna, hiszen “ez az ember tud írni”!

Csak a homályos raktárak mélyen megbúvó újságokat kellett leporolni, s a bennük rejlő írások úgy érintik meg lelkünket, mint a párás hajnalokon szálló távoli harangszó.

Horváth József
a bibliográfia összeállítója

Tavaszelő

szobában nem volt sötét, de világos sem. Az ablakkeret keresztje éppen csak hogy látszott, de túl s innét rajta semmi sem volt bizonyos, még az asztal se, amely pedig ott állt az ablak mellett s máskor valami fényes gyalogút látszott rajta, ha besütött a hold. Most nem.

Gáspár – Pele Gáspár, a fiatalabbik, felesége Andók Teréz – többször felébredt ezen az éjszakán – ami nem volt szokása – és sohse tudta, hogy áll a feje, azaz balról van az ablak vagy jobbról, mi van lábtól vagy fejtől, és az óra fáradt ketyyenése is hol itt hallatszott, hol meg ott.

Gáspár ilyenkor ingerülten dobott egyet a fején, mire helyre zökkent a világ, és egyszerre eszmélni kezdett ködösen és mérgesen. Erre aztán újra elaludt. Hogy meddig, azt nem lehet

tudni, de ezen idő alatt mindenféle érthetetlen álmok kavargtak körülötte, melyek felingerelték, piszkálták, ellenkeztek, amíg csak közéjük nem csapott. Hol ostorral, hol gyeplőszárral, de néha löccsel is. És ilyenkor újra felébredt s újra nem tudta, merre van a világ, azaz az ajtó, az asztal és minden egyéb. Valami tanácstalan düh jött-ment körülötte, és ha arra gondolt, hány óra lehet, úgy érezte, hogy most azonnal felkel, és az órát azonnal leveri a falról.

Máskor nem voltak Gáspárnak ilyen kétségei és ilyen süket éjszakái sem. Egyszer volt ugyan ilyesféle, de akkor többet ivott a kelleténél, sokkal többet. De most? A lakodalom óta...

Erre a gondolatra egyszerre a helyére került minden. A hely, az idő, a tegnap és a ma. Lakodalom... A lakodalomról eszébe jutott, hogy ő házasember immár, eszébe jutott Treszka és egyetlen lendülettel mintha közben semmi sem történt volna – egy öreg ló, a Rigó.

Helyben vagyunk, gondolta Gáspár és arra gondolt újra, hogy hány óra lehet, és arra gondolt, hogy Treszkát most ki kellene húzni az ágyból és alaposan elnadrágozni, ámbár nem volt egészen tisztában, hogy miért, és arra se gondolt, hogy felesége az éjszakának ebben a tanácstalan órájában aligha visel nadrágot.

Elkezdett tehát újra gondolkozni; kapkodva és sietve hányta össze az esti összeveszés lényegét, mert arra gondolt, hogy elkésik, arra gondolt, hogy megereszkedett talán a Balaton jege s akkor kerülni kell Akarattyának, és azzal se volt egészen tisztában, hogy hát Rigót most már elvigye-e a vásárra, vagy ne vigye el.

– Mi a fene lett ezzel az asszonnyal – kérdezte Gáspár a sötétséget, de a sötétség éppen azért sötétség, hogy ne legyen benne semmi. No, nem is volt.

Pedig milyen szépen kezdődött az este. És a nap is szerencsés.

Alig ült ki a jégre a lékhez, a csukák úgy vitték a horgot, mintha megbolondultak volna és azon felül, amit eladott, még a tepsibe is került egy. A csuka sercegett a zsírban és kínjában olyan hatalmas illatokat felhőzött, amilyen egy csukától csak kitelik. Az asszony tett-vett a tepszi körül, a tűzhelyajtó kedvesen zörrent, ha Treszka venyigét vagy nádat dugott be, s ilyenkor a láng aranyon lobbanása megvilágította szép kis arcát. Gáspár csendes meglepődéssel nézte az asszonyt, és csak hogy mondjon valamit, azt mondta:

– Hát akkor megveszem a kukoricát...

Az asszony nem szólt, csak a halat nézte, kissé szigorúan, mintha a pirulásában valami hiba lenne.

– ... mert ugye – folytatta Gáspár – zabot is vehetnék, de Rigónak először húsrá kell kapni.

– Nem tudom, mi van ezzel a tűzzel – mondta Treszka kedvetlenül –, náddal meg ilyen szeméttel az öreganyám se hallotta halat sütni.

– Szóljál Terus – kelt fel Gáspár –, hozok...

– Most már ne menj, majd csak megleszek valahogy...

– Szerszám, kocsi minden rendben van – tűnődött tovább Gáspár –, ha szerencsénk lesz...

– Az már igaz, ha lesz; hát ha nem lesz?

– Mért ne lenne? Nem olyan nagy lutri ez. A fuvar, az biztos. Hallal megyek, visszafelé meg hozok ezt-azt... takarmányt, vagy bort.

– Persze... bort.

Csodálatos, hogy Gáspár, a halász, mindenféle időjárás tudója és megérzője nem vette észre, hogy a Rigó körül nehéz fellegek tolják fel tarajukat, sőt – ha egy kicsit jobban figyel – mintha távoli villámlás is mutatkozott volna a konyha és az asszonyi lélek végtelen, kiismerhetetlen messzeségében. De miért figyelt volna? Ezt a dolgot már hússzor megbeszélték, először mindjárt a temetés után. Rigót ugyanis váratlanul örökölték szerszámostól, kocsistól, s amikor Gáspár azt mondta, hogy a lónak most jó ára van, Treszka elég szelíden csak annyit mondott, hogy – azt már nem.

- Hát?
- Majd fuvarozol rajta. Halászat után ráérsz...

A hang ugyan nem nagyon tetszett Gáspárnak, de aztán gondolkodni kezdett – férfiaknál ez sűrűbben fordul elő –, és a gyeplővel Rigó farát meglegyintve (az ostort valamelyik rokon gyerek elemelte) igazat adott feleségének.

- Nono, nem is bolondság!

És beleringatta magát a fuvarozásba. Abban van most is. Szimatol, mert a csukának ordító jó szaga van, és kicsit éhes.

– Bort, meg ami kell a kocsmába. A trafikot is elhozhatom, meg mindent, ami kell... Okosan kitaláltad te ezt.

- Én?

Gáspár bambán felnézett, de az asszony éppen háttal volt.

- Mi?

– Hát, hogy én találtam ki a kocsmát, meg a bort, meg az egész kujtorgást...

- Hallod-e Treszka!?

– Hallom hát. Én csak éppen hogy szoltam valamit, maga meg szépen hozzákanyarította a trafikot meg a kocsmát, meg... szóval, tudom, amit tudok.

Gáspár csak most neszelt fel és mint a halász, aki felett megdördül a váratlan vihar, ijedten és dühösen kapott az evezőhöz.

- Teruskám...

– Teruskám vagy nem Teruskám, engem ne tegyél lóvá.

- De Tera!

– Csak kiabáljon, akkor majd én is kiabálok. – Mi a ménkü van veled?

Az asszony akkorát rántott a tepsin, hogy a néhai csuka majdnem olyan bukfencet vetett, mintha élő korában valami könnyelmű békát kapna el, de ezzel a mozdulattal meg is mutatta hasát, amely letagadhatatlanul meg volt égve.

Gáspár egyet szippantott a levegőbe, egyet fűjt a méregtől. Az eddigi kellemes szagba az égés keserű szurokszaga tolakodott, és Gáspár felkelt.

- A halat most már megeheted magad.

Azzal bement a szobába, ahol sötét volt és elgondolkodott, hogy mi is van hát Terával s ezzel az egész házassággal, amely csupa méz volt eddig, s most egy idő óta – keserű, ecetes epe lett belőle, ha nem is tartósan, de időnként. Az asszony akarta a fuvarozást, hát legyen, egyezett ő bele, s most? Dühösen beleköpött a sötétségbe, mert éhes volt, fogcsattogatóan éhes és savanyú nyál szaladt össze a szájában. Hát nem fuvaroz! Jó, adják el a Rigót, de legyen vége ennek a mérges kelésnek, mert minden keserűség azóta van, amióta Rigó betette az istállóba négy, pókos lábát. Cigarettaját undorral dobta a sötétségbe, arra, amerre köpött, hátha beletalál; de nem talált bele, ezért elfordult és kinézett az ablakon. A hold már kétarasnyira volt a somogyi partok felett, és aranyos utat rakott majd az ablakig a Balaton jegén.

Ha marad az idő, át lehet majd menni a jégen, ámbár a jég nem szikrázott, a csillagok nem villogtak és annak a holdfényből rakott útnak a két széle mintha megkásásodott volna. De ezek a tények nem voltak kialkudva, mert Gáspár szeme ugyan kint kalandozott, de füle közben a konyhában járt, ahol csend volt. A csuka egyébként se zajos állat, de mit csinál ez a bolond asszony? Még megteszi, hogy kidobja a halat, de akkor – Gáspárt újra előntötte a méreg – akkor megveri. A hal annyira azért nem volt megégve...

Később edény zörrent odakint, aztán halkan kinyílt az ajtó.

– Lehet enni – susogta Tera síri hangon, amiből nem érzett ki pontosan, hogy a méreg fullasztja, vagy a könnyek folytak a torkára.

Gáspár nem kelt fel azonnal és később is mereven ült oda az asztalhoz, ahol a helyrehozott csuka tartózkodott.

– Levakartam azt a kis égést... – Látom.

Az asszony jött-ment és nem ült az asztalhoz. – Mért nem eszel?

– Nem kell... teli vagyok a szagával.

Gáspár bökölte a halat, közben megenyhült és szeretett volna visszakanyarodni Rigóhoz. Olyan volt ez az egész ügy, mint egy szakadozott, összekuszált háló, amit csak néz az ember és nem tudja, hol lehet elkezdni. Gáspár halász volt, mint ahogy minden őse az volt, és világosan tudta, hogy az összezavart szálak kiigazításához türelem kell. Nem, nem szabad dühösen megrántani, mert akkor aztán kibogozhatatlan gubanc lesz az egész, amin már csak a kés segít.

– Nincsen ennek semmiféle szaga – és a tál fölé hajolt erősen szaglálódva –, semmi a világon. Ha én mondom...

– Valahogy nem kell. Igaz, ettem is nemrégen, mert nem gondoltam, hogy olyan hamar itthon leszel.

– Hova mentem volna, mikor itthon is lehetek?

Az asszony ere sóhajtott és egy ilyen sóhajtásba sok minden belefér, ami szinte választ kér, de Gáspár nem válaszolt. Vigyázni kell ilyenkor.

– Eddig – sóhajtott újra Tera –, eddig úgy volt... hajaj!

Gáspár erősen evett és halat evett, amikor minden beszéd felesleges és szálkát nyelhet az ember. De egyébként is kellemesebb, ha felesége maga közeledik a félbemaradt Rigó ügyhöz.

– De ezután már másként lesz – fejezte be a sóhajtást.

– Nem lesz. Holnap Siófokon vásár. A jég jó, eladom a Rigót, kocsisból, mindenestől, aztán legyen békesség. Veszek két süldőt, marad még pénzünk is, és tavasszal veszünk egy szép tehenet... Tej lesz, zsír lesz, minden lesz. Halász volt az öregapám is, mit húzzam-vonjam magam. Igaz?

Csend lett. Meghökkent, tanácstalan csend. Tera gyorsabban mozgott és céltalanul rakosgatott lábost, miegymást.

– Ezt is elviheted, ha nem eszel, ámbár igen jó – tolta odébb Gáspár a tálat.

– Azért ne ugráltass, majd elviszem, ha arra is sor kerül.

Gáspár nyelt egyet és nézte a tálat a félbemaradt csukával. Az asszony jött-ment, mosogatott, de a tálhoz nem nyúlt hozzá. A tűzhely ajtaját kinyitotta és betette, de nem rakott rá. Aztán megállt és maga elé nézett.

– Tehenet! – mondta –, meg süldőket. A tehenet aztán legeltessem én. A disznóólban hasig ér a hó... annak a tetejét is meg lehetett volna már csinálni.

– A tehén kijárhat a falusiakkal, az ólat pedig...

– Falusiakkal? Hová, arra a kecskelegelőre, arra a kutyatejes kötengerre, törje el a lábát, aztán akkor mit adnak érte, nem is lehet kimérni, engedély kell, meg állatorvos, az állatorvosnak kocsis, amilyen drága a fuvar, amilyen...

– Hát akkor nem veszünk tehenet – mondta Gáspár keményen, hogy megállítsa az áradatot –, a disznóólat egy nap alatt rendbe teszem, addig ellesznek a süldők az istállóban.

– ... hogy a ló agyonrúgja valamelyiket... – A ló?

– Az hát. Arra is nekem kell gondolnom. Az ilyen süldőféle mászkál, jön, megy, turkál, odamegy a ló alá és vége. Megvan a nagy kár...

Gáspárban már kétszer megfordult a csuka, de erre keserűen elnevette magát.

– Mit nevetsz? – csattant fel az asszony.

– A lovat, aminek az árán veszem a süldőket. A ló nincs és mégis rúg... észnél vagy? – És újra nevetett, kissé felsőbbiségesen és nagyon komiszul, de aztán meggondolta magát.

– Nem tudom, mi a bajod, de vagy kukoricát veszünk, mert a Rigó éhen döglik, vagy eladjuk. Tudod mit? Gyere el te is a vásárba, aztán majd meglátjuk, a jég még jól tart.

– Én a jégen nem megyek.

– Hát akkor körülmegyünk. Nagy kerülő, az igaz, de mért ne mennénk körül.

Elbeszélgetjük az időt.

– Beszélgetni itthon is lehet.

Gáspárban erre elbődült a csuka, és olyant vágott az asztalra, hogy az ablak is összerezett, Treszka pedig elfehéredett.

– Hát akkor – üvöltött Gáspár első ízben a holtomiglan óta –, hát akkor az a durrogó tüzes ménkű csapjon bele ebbe az egész rohadt világba.

Indulatosan és ökölbesorított kézzel felkelt, bement a szobába és úgy bevágta az ajtót, hogy majd elaludt a lámpa, széthányta a vetetlen ágyat és lefeküdt.

És most hajnal van, vagy éjszaka, vagy az ördög tudja mi, mert az a ködös félsötét rosszabb a sötétségnél is. Az óra végre meggondolta magát:

– Cink – cink – cink – cink – selypítette.

– Négy – gondolta Gáspár, és megtalálta helyét a világban. – Négy. Ötre összeszedem magam, nyolcra odaát vagyok. – Lecsúszott az ágyáról, ruhát a hóna alá, csizmát a kézbe és kiment a konyhába. A lámpa fellobbant, s a lámpavilág megint elkeserítette, mert a tál a hallal még mindig ott volt az asztalon.

– Na megállj, feleség – és kiment a házból.

Hideg volt, az igaz – zúzmarás, ködös hideg, és Gáspár beleszagolt a levegőbe, de a hideg mögött, az idő mögött volt valami. Csillagok nem látszottak, szél nincs, és a hold sárgasága valahol nyugaton erőtlenedik.

– Délutánig kibírja – gondolta Gáspár és a kásás jégre nézett. – Délutánig biztosan, hanem aztán... Gyorsan felszerszámozta a nevezetes Rigót, kirántotta a kocsit a nádfélszer alól és befogta a lovat. Pokrócot dobott rá és bement a konyhába. Dühösen nézett a maradék csukára, aztán megette. Mi tagadás, jól esett. Most már sietett, mert ősi ösztön sürgette, az idő sürgette, a levegő, a jég alatt feszülő víz roppant nyomása mintha a mellén feküdt volna.

Eppen bele akart fújni a lámpába, amikor lassan nyikkanva kinyílt a szobaajtó. Az asszony szeme álmos és csak áll, mintha most szedné össze az eseményeket. S a szeme kezd elmélyülni, a szája kiegyenesedik és összefogja keblén a hálóréklit.

– Hová mégy? – sziszegi.

– Bálba! Phü! – fűjt bele a lámpába és kilépett az ajtón. Szerencsére azt már nem látta, hogy felesége, mint a fűria lépett utána és talán megüti, ha eléri, esztelen haragjában. Az asszonyt rázta a gyilkos düh, a tehetetlenség, és hogy nem rohant ura után, az csak egy székláb okszerű elhelyezkedésén múlt. Tera ugyanis már az első lépésnél úgy belevágta kisujját a székládba, hogy majd lerogyott. Közben már zördült odakint a kocsi, zökkent is, ráfordulva az útra, és Tera mind a két kezével belemarkolt a hajába.

A kocsi békésen és távolodóan zörgött, az asszony pedig nézte a konyhaablak két kis világos szemét. A száján keserű nyál szivárgott, amint suttogva kinyitotta:

– Hát süllyedj el, süllýessen el az Isten, te, te gazember!

Amikor ráereszkedtek a jégre, Rigó megállt és megszagolta.

– Csak eredj Rigó bátran, kibír ez még egy templomot is. – Gáspár összehúzta magán a bekecset, jól beleült a szénába, és gondolatai visszakanyarodtak a konyhába, ámbár nem teljesen, mert közbe figyelte az utat, a jeget és a ködöt is. Az út alig látszott, a jég a tegnapi olvadáستól morzsalékos volt, de mozdulatlan, a köd azonban később mintha nyugtalankodni kezdett volna. Helyenként ritkult, helyenként meg olyan sűrű lett, mint az éjszaka, de keletről már érezni lehetett a derengést.

– Hát majd meglátjuk – gondolta Gáspár a vásárra célozva –, az eladás nem sürgős, körülnézek legalább, nem kerül semmibe. Jobb is, hogy otthon maradt az a tüzesgyík...

ámbár... – és Gáspárban mind jobban elmélyült az elhatározás, hogy az asszonyt megveri. Úgy látszik, igaza van az öregeknek, hogy az asszonyt egyszer – de csak egyszer! – irgalmatlanul le kell törni, mert másként kezébe kerül a gyeplő – ami nyilván nem az ő kezébe való –, és akkor az egész házasság az asszonyi indulatok hullámain hánykolódik.

– Na, mi az, öreg Rigó?

Az öreg ló lassított, és Gáspár is figyelni kezdett. Lágy suhogás indult el, a köd emelkedett, kavargott és a jég teteje vizes lett.

– Iparkodj, Rigó!

Keleten – éppen szemben – sárgászörös lett a világosság, s az álmos köd alatt valami mintha égni kezdett volna. Sárgán füstölgött a köd, kavargott, és egyszer csak meglódult észak felé. De ekkor már sziszegve nyargalt a jégen a szél.

Gáspár meg-megrántotta a gyeplőt, de már nem gondolt haza. Most minden idege hallgatódzott. A somogyi part már tisztán látszott, de a szél erős nyomására nyugtalankodni kezdett a jég. Egy-egy morranás hallatszott, tócsák keletkeztek néhol, és a kerekek belevágtak a jég kásás útjába.

– Iparkodjunk, Rigó.

Hátranézett Gáspár, de mögötte nem jött senki, pedig más is tudja, hogy vásár van ideát... A levegő nagyon megenyhült, s a szél langyos, erős hullámai szinte megtolták a kocsit. De a part már erősen közeledett.

– Nem csapsz be, kutya – fészkelődött Gáspár a jégre és az időre gondolva, és elővette az ostort, amit Rigó megértéssel fogadott, és az ostort meghaladó ügetéssel jelezte, hogy ezt már előbb is megkezdhatték volna, de hát a kocsis dolga, hogy gondolkodjon. Vágtattak, ameddig bírta az öreg ló, de Gáspár azt sem bánta már, amikor lépésre lassított. Egész közel volt a part és olyan igen nagy baj már nem lehetett. A kis fenyves mellett egy ember állt és integetett, hogy jobbra... jobbra...

– Aha – eszmélt Gáspár –, ott még tart a jég, mert ekkor látta meg, hogy a turzás jege lecsúszott – és bizony – azt már a víz emelgeti...

Az utolsó száz métert vízben tették meg, és Rigó nagyot fújt, amikor kikapaszkodtak a jégtörmelékes, homokos partra. Gáspár megsimogatta az öreg ló nyakát, és pokrócot dobott rá. Aztán, az emberhez fordult, aki valami halászféle vénember lehetett, és csak nézte őket elgondolkozva.

– Köszönöm, hogy intett, bátyám.

– Nincs mit, de jól imádkoztak érted, az szentigaz.

Tera ült egy darabig a széken, borzasan, álmosan és sötéten. A gerendákat emelgető düh csendes haraggá apadt, s ahogy múlt az idő, ebből a haragtengerből kiemelkedtek az elhagyatottság, meggyötörtség, kisemmizettség tanácstalan zátonyai. Elment – gondolta –, elment csak úgy ez a... ez a... a bálba! Ezen aztán csodálatosan elkeseredett és hangos feljajdulással elsírta magát. Először a széken sírdogált, aztán az ágyban. Aztán elaludt, de hamarosan felébredt, s amikor Gáspár ágyára nézett, újra sírdogálni kezdett, belehüppögve a párnába. – Így elmenni! – suttogta, és a szekrényre nézett és már látta magát, amint összeszedi ruháját, összeszed mindent – a menyasszonyi koszorút is... erre megint megindultak könnyei, mert eszébe jutott az esküvő, az a lebegő szépség és jóság és gyertyák... és ez lett belőle.

– Bálba! – sírta, és újra elaludt, és álmában minden össze-vissza kavarodott. Sötétség volt és nagy vizek, sárga, nehéz hullámok, melyekben hol ő fuldokolt, hol Gáspár, vőlegényi ruhában.

– Jézus! – ébredt fel, mert kinyílt az ajtó és anyja állt meg az ágy mellett. Ijedten felült.

– Na, menyecske, még ágyban?... Hoztam egy kis tejfölt. – Azzal leült az ágy szélére,

Tera pedig átölelte és újra megrázta a sírás.

– Mi bajod van? – ijedt meg az öregasszony, és csak most nézett szét a szobában. – Hol az urad?

– Bálba... azt mondta, elmegy a bálba...

Az öregasszony szeretettel és mérgesen ölelte vissza lányát.

– Na megállj csak, Gáspár! Mennyi pénz volt nála? – Nem tudom... a Rigót akarja elpotyázni. Majdnem megvert.

– Rigót... a bálba?

– Azt csak úgy mondta. Mintha az ördög kötözött volna bele, most mindenáron fuvarozni akar... a fejibe vette...

– Akkor mér' adja el a lovat?

– Nem akarta, én akartam.

– Hát akkor?

Tera nem válaszolt, anyja pedig felkelt és kilökte a zsalugátért.

– A'fenének ülünk ebbe a sötétbe!

A szoba egyszerre tele lett nappali világossággal. Az ablaküveg csillogott, s a nyárfát suhogva tekergette a szél az ablak előtt. Az öregasszony visszaült az ágyra.

– Olyan vagy, mintha megnyúztak volna, hát most mondd el, mert nem értem.

Tera úgy érezte, jó lenne, ha megint sírhatna, de a sírás ebben a világosságban már nem ment sehogy se. Ez egy kicsit felingerelte.

– Szóval már a halon kezdte, hogy egy kicsit megégett... aztán meg, hogy kukoricát vesz, mert a ló éhendöglik...

– Hát aztán?

– Hát aztán, megmondtam, hogy rendes halász ne kujtorogjon, aztán szóra-szó...

Aztán az öregasszony figyelmesen nézte lányát. – Csak mondd...

– Mit mondjak? – pattant fel Tera. – Ezen összevesztünk, mert mérges lett, hogy én nem akarom. Akkor káromkodott, hogy üsse meg a ménkű, hát adjuk el a Rigót, de én is menjek el a vásárba, majd az úton elbeszélgetünk. Hát beszélgetni itthon is lehet, azt mondtam, erre bevágta az ajtót, mert mérges volt, hogy én nem ettem a halból, de igazán nem kellett, majd a gyomrom fordult fel, ha csak ránéztem... még most is szédelgek.

Az öregasszony nem szólt, de megint lánya válla alá csúsztotta kezét, arca szelíd lett, anyás, de majdnem mosolygó.

– Szóval nem bálba ment, hanem vásárba. Nem vert meg?

– Engem? – villámlott Tera szeme – engem? Jó, hogy kiment.

– Más ember talán megvert volna. Apád biztosan; de Gáspár jó ember és talán észrevette...

– Mit?

– Hogy kettőtöket vert volna meg...

Tera felült hirtelen s a bizonyosság nagy dobbanásában egyszerre megváltozott körülötte a világ. Ijedtség, bolondság, félelem, szeretet, kivillanó tervek, az anyaság mélysége és magassága omlott szét benne, és ebben a megdőbbent, szorongó boldogságban anyja mellére hajtotta fejét.

– Persze – suttogta –, persze; gondolhattam volna. És csak ültek. A szoba tele lett, mintha a nemzedékek láncá mozdult volna meg benne, s az öregasszony ujján számolgotott.

– Szegény Gáspár – mondta Tera, csak hogy mondjon valamit –, körül akart vinni a parton... mert a jégen nem akartam...

– Jóságos Isten! – sápadt el az öregasszony és felállt. – A jégen ment? Mikor indult?

– Még sötéttel. Mért?

– Nézz ki... nézz ki... nem hallod?

De Tera nem hallott már semmit, csak a Balatont látta, a torlódó jég villogó

hánykolódását, a hideg, kék víz csapkodását, az egész nagy tó darabokra tört roppant vergődését.

... És én megátkoztam... hogy süllyedjen el – motyogta sárgán, aztán elfordult előtte a világ, mintha sötét fátylat rántottak volna az ablak elé.

A vásár pedig nem volt semmilyen. Se eladó, se vevő. A zalaiak nem jöttek, mert a jégre spekuláltak, a somogyiak meg nem jöttek, mert tudták ezt, hiszen az innenső part már tegnap megrokkant.

Gáspár csak álldogált Rigóval, de azért nem volt rossz kedve, és valahányszor a Balatonra nézett, megcsóválta a fejét.

– Majdnem kifogtál rajtam...

Dél felé ahelyett, hogy sűrűsödött volna a sokadalom, inkább ritkult és mivel Gáspártól azt se kérdezték, hány óra, nem hogy a lóra lett volna valaki kíváncsi, szénát vetett a ló elé és belépett a lacikonyhába, ahonnét az idő múlásával egyre sürgetőbb illatok szállongtak. A csókaszemű szakácsné csaknem ölbe vette Gáspárt, ámbár nem volt jókedvében:

– A jó Isten hozta magát is, iszen már ingyen adom, de a kutya se fordul erre...

– Hát akkor az ingyenből egy kis porciót, meg három decit.

A ponyva mellé odasütött a nap, s a szél is csak a túlsó oldalon békétlenkedett, ezért a kényelmes érzületeknek nem volt semmi akadálya. Már majdnem elbóbiskolt, amikor a ponyván túl megállt két ember, mert árnyékuk ott hadonászott a vásznon. Az egyik különösen emelgette kezét:

– Hát most mit csináljak, azt mondja meg nekem Csiszár úr, mit csináljak? Az a gazember... hát ilyenek a mai fuvarosok!

– Lebabázott a felesége és doktorért ment.

– De mi közöm nekem ehhez Csiszár úr, azt mondja meg nekem...

Csiszár úr nem mondott semmit, csak a karját tárta szét a ponyván, jelezve tehetetlenségét.

– Pedig kétszázat ígértem neki, kétszázat, érte kedves Csiszár úr... Hát nem szép pénz ez innen Almádiig? De gyűjjön, igyunk valamit, mert megüt a guta...

Gáspár láthatólag arra ébredt fel, amikor a két ember lezökkent a padra. A kisebbik gyanakodva nézte Gáspárt, aki erre jönnek vélte ásítani...

– Elszundítottunk, földi, elszundítottunk?

– Hát – legyintett Gáspár –, anélkül nincs az ember. Jól idesüt a nap... – és kinézett a ponyva mellől Rigó felé, jelezve az összetartozandóságot.

– A magáé?

– Az.

– Maga idevalósi?

– A környékre – intett Gáspár bizonytalanul. – Fuvaros?

– Mikor – ahogy...

– Idehallgasson barátom: jó keresetet ajánlok és megfizetem a visszafuvar is...

– Azt úgy is szokás – bólintott Gáspár, akinek nem volt kötelessége megmagyarázni, hogy visszafuvarról szó sincs, hiszen ő még túlmegegy Almádin...

Szép nap volt ez mindenképpen és szerencsés. Gáspár gyalog ment a kocsi mellett, mert Rigónak volt mit húzni: egy egész cirkuszponyvát. A cirkuszos fenn kuporgott a ponyva ringó tetején és remélhető volt, hogy nem esik le, de Gáspár szívesen is ment gyalog, mert hatalmas áldomást nyeltek el hirtelen, és Gáspár így is úgy érezte, hogy ha most elindulna úgy toronyiránt, egy óra alatt ott lehetne Teránál és azt mondaná:

– Ide hallgass Teruskám... – és szépen megmagyarázna mindent, szóval mindent, mert erre most különös erőt érzett...

Tera ezenközben valami rettenetes ecetszagra ébredt. – Jaj! – mondta és eszébe jutott minden.

– Ne bolondozz lányom, Gáspár régen túl volt már, amikor megindult a jég. Háromszor is túl lehetett.

– Azt mondtam... Istennel mondtam az átkot.

– Akkor is átért! Bolondokra amúgy se hallgat az Isten, meg állapotos is vagy... A Szűzanya vigyáz ilyenkor az asszonyokra, és imádkozik értük, ha valami rosszat mondanának...

– Azt hiszi, édesanyám?

Az öregasszony csak legyintett, de olyan hittel, hogy az egész dologról kár is beszélni. Ha van valami a világon, ami biztos, hát ez az!

Tera kicsit gondolkodott, arca kiszínesedett, és sietve lecsúszott az ágyról:

– Akkor én most elmegyek a templomba.

– Na látod, én meg kitakarítok addig, de nem várlak meg, mert tudod, milyen ember az apád... Én csak egyszer csattogtam vissza neki, na... de az aztán elég is volt... hát csak eredj, lányom.

A templom hűvös volt, emlékek nőttek benne és eltűntek a boltívek magasán. üres volt a templom, ámbár ez az üresség csak gyatra szó, s falura vonatkozott. A menyecske kétszer is megszédült az úton. Mi lesz vele, ha ott rosszul lesz? De nem lett rosszul, mert elfelejtette önmagát. Az ima suttogása, mint a futó jószág vize elhordta, ami rossz volt, és ringatta, ami áldó volt, ringatta a bölcsőt, amit Gáspár csinál meg, mert – ezt meg kell hagyni –, Gáspár nagyon ügyes...

Akkor talált újra magára, amikor a Szűzanya oltára előtt már nagyon fájt a térde. Nagyon fájt és észre se vette, hogy mégis könnyű és lehetséges lett minden! Az utcán tavaszi hangon szóltak a verebek, és csodálatos, hogy a gyalogjáró reggel óta mennyit száradt.

Ez a merengő könnyűség alkonyattal azonban mintha kezdte volna elhagyni. Ha az ablakra nézett, elszorult a szíve, mert apró négyszögében újra hánytorogni kezdett a nagy víz és a jégtáblák úgy forogtak, mint a tél öreg könyvének szakadozott lapjai.

Leült a konyhában, és már majdnem beengedte az önvád és kétségbeesés alkonyi koldusait, amikor megköszörüli valaki a torkát odakint.

– Édesapám! – és egy kis ijedtséget érzett. Az öreg halász ugyan jó ember volt, amíg jó volt... de ha nem tetszett neki valami, meredek és hideg lett, mint télen a hegy bazaltsziklája. A kezében szák s a szákban két hal mosolygott.

– üljön le, édesapám.

– Nem ülök. Ezekből halászlét csinálj, ahogy tanultad, aztán tedd rendbe magad, mert olyan vagy, mint egy avétt söprű...

– De...

– Jól van. Az Isten gyereket ad, hála legyen neki, de a világ azért nem fordul ki a sarkából, azért te se fordulj ki, mert ha az urad nem, hát én helyreigazítlak.

Tera vörös lett, mint a pipacs. – Az úgy volt...

– Paprikát meg az erősből tegyél bele, mert az urad úgy szereti. Bort is hozz... na Isten áldjon.

Az öreg elment. Nem csapta be az ajtót, de nagyon nyomatékosan tette be, és lánya úgy érezte, hogy az a bizonyos erős paprika az ereiben szaladgál. Tenni kellett valamit.

– Avétt söprű?... Csak ezt ne mondta volna!

Mivel a halak még mindig csaptak egyet-egyet, kiborította őket az asztalra és mérgesen kupánvágtá egyiket a másik után.

– Hogyne, még bort is!

Azzal fogta a boroskorsót és meghozta a bort... Lámpát gyújtott, közben a tükörből

ránézett önmagára. Megmosakodott, felöltözött.

– Majd megmondom én, hogy a magam asszonya vagyok, csak mégegyszer jöjjön ide. Van aki engem helyreigazít...

És a tükörből a Mária képre húzta valaki a szemét. – Gáspár... Szűzanyám!

Csendesen kiment a szobából és főzni kezdett. Nyugodtan, nem kapkodva, de minden mozdulata mögött az ura volt és minden rezdülésre maga elé nézett, de a szíve kint volt a ház előtt.

Aztán egyszer csak zörögni kezdett valami és dobogni a ló. Egy ló...

Pár óra múlva Gáspár étellel, itallal, csókkal, könnyel kielégítve úgy ült az asztal mellett, mint egy császár, akinél a trónöröklés rendje immár biztosítva van. Felesége kedves, békés szemében csodálat, amint urára néz és kezében a pénz, amit Gáspár kirakott az asztalra.

– Öledbe ülök, Gáspár.

– Gyere, angyalom.

Tera elhelyezkedik kényelmesen és biztosan. Gáspár kicsit álmos, de nagyon boldog, mert császár, ámbár tudja, hogy vannak rab császárok is.

– Aztán majd ha megint mégy Gazsikám – suttog Tera –, én is veled megyek, és az úton szépen elbeszélgetünk.

Vigilia, 1951. 11. sz.

Kísértés

Nem volt szép, de hamvasan tiszta volt, mint a gyümölcs ősztáján. Amikor megszólalt, hangja bűgött, muzsikált és marokra fogta a fiú lelkét.

Egy hét múlva jegyesek voltak. Persze titokban. Nem kellett volna titkolniuk, de így kedvesebb volt. Vékony karikát hordtak ujjukon, melyre kis szív volt forrasztva. Boldogok voltak?

Az öreg kastélyban nem jár senki, ők mégis bújnak valaki elől, aki ellesné titkukat, pedig az öreg cselédek mosolygó szemmel néznek össze a hátuk mögött és elnyűtt szakácskönyveket böngésznek, hogy kitegyenek magukért a lakodalomra.

– Szólni kellene Édes – mondta egy délután a fiú, amikor már őszt volt, szél sírt a sáros utakon és nehezen indult üres otthonába. – Holnap beszélek Apával és karácsonykor hazaviszlek.

– Még csak egy kicsit, csak egy hetet várjunk... Olyan jó így, így félni... titkolódnia... – suttogta a lány, és a fiú elolvadt a karjaiban akaratával együtt, mint a hó, amely fölött tüzet gyújtanak.

Múlt az idő. A lány néha a városba ment, ismerősöket szerzett és doromboló hangja ott sem hullt soha a földre, mert visszhangozva járt a férfiszívek között.

Az öreg kastélyban lassan csak vendég lett a régi csend.

A fiú tétován járt a frakkok és estélyi ruhák között és másnap azt mondta: – Mire várunk? Beszélnem kell most már... és megmondani...

– Csak egy-két nap még – csitította a lány –, holnapután este még vendégeink lesznek. Aztán úgyis a Tied vagyok, örökre – és átkarolta a fiút, akinek akaratát szárnyaira vette az édes hang és elrepült vele.

Az estély fényes volt. A lányt egy Többágú Korona vezette az asztalhoz és egész este vele táncolt. A fiú alig látta. Minden csepp vére tiltakozott a mellőzés ellen, de az orgonáló hang

búgva járta a szobákat és elernyesztett minden akaratot.

Amikor hajnal felé kiürült a ház, az apa kezébe vette lánya hamvas arcát:

– Mit akarsz, kislányom? Nekem nem telik ennyi fényre... A fiú becsületes, jómódú, szeret... mit akarsz? – Nem tudom – szólt álmodozva. – Apa kérlek, várj még két napot.

A második nap délutánján megjelent a Név négyes fogaton egy másik úrral, zsebében kis ékszerdobozzal. Az apa kitüntetve érezte magát... És a lány zengő hangján igent mondott.

A fiú alig késett egy órát.

Az apa szomorúan nézett a fiúra:

– Édes fiam... természetesen... kitüntetés... de nekem csak egy lányom van s az már menyasszony...

Ősz volt akkor, szeles esős, a fiú kalap nélkül ért haza, gyalog, pedig kocsija ott várakozott. A többire már csak homályosan emlékszik. Valami végtelen szomjúságra, forróságra, gyötrődésre, susogó hangokra, és egyszer, mintha illatos olaj szagát érezte volna, amely jól esett, mert a borogatások párája után tiszta volt és kíváncsi, mint maga az élet.

Amikor először látásra nyíltak szemei, békés, nagy csend vette körül. Fehérre meszelt falak, az ágy lábánál kámzsás barát, mosolygó arcú, ősz hajú.

Mondani akart valamit, de a barát kedvesen szájára tette ujját.

– Még nem szabad... majd én... Nagyon beteg voltál és bizony nem a mi tudományunk vezetett vissza az életbe...

A kis szoba mind világosabb, mind fehérebb lett, ahogy múltak a napok. Péter Flórián vezette ki először a tornácra is, de akkor már tavasz volt. A kopott lépcsők előtt jácintok nyíltak és mámorosan dongtak rajtuk a méhek. Sugaras fénykévek hulltak az udvarra és fehér galambok szálltak a levegőben.

A fiú elnézett a házak felett, melyek barna füstöt hánytak. És azt mondta Péter Flóriánnak:

– Szeretnék nálatok maradni... veletek élni... Másnap húsvét szombatja volt, amikor a csengők gyermekszava végig öntözi az utcákat, gyertyák lobognak az ablakokban, a lányok imakönyvéből kihullnak a tavalyi virágok és újak kerülnek a helyükbe.

A harangok zengő szívvel vitték a feltámadást kongásukban a tavaszi vizek partjára, ahol sárgult már a gólyahír és bársonyos barkát nyílt a füzek gyöngye ága.

A fiú messziről nézte a csillogó baldachint, melyet mintha láthatatlan erő tartott volna a tömeg feje felett, és befordult szobájába, ahol halk ünnep árnyak jártak.

Nemsokára kámzsát kapott. Új cellát, mely még hidegebb, tisztább és egyszerűbb volt, mint a betegszoba, és soha nem érzett békesség zsongott körülötte.

Rábízták, hogy írja meg a Rend történetét. Boldogan fogott munkához.

Járt az idő, járt és kitárultak előtte porlepte, messze századok. A nagy könyvekben felálltak a ragyogó iniciálék és kardot rántottak rég elporladt vitéz papok, vagy édes odaadással meghaltak hazájukért.

A városba ritkán ment. Félénken járt a fal mellett, és az asszonyok utána néztek. Arca olyan maradt, mint az öreg csont. Valami bágyadt mosoly volt rajta és minden mozdulatát körülvette a cellák hűvös tisztasága. Fiatal volt, de haja már őszbe fordult. És fogytak a bőrbeformált öreg könyvek is. Egy fontos, régi kódex hiányzott csak, melyet tulajdonosa nem adott ki, de megengedte, hogy a tudós könyvtárában tanulmányozza.

Kocsira ült hát és elment a vidéki kastélyba, melynek tulajdonosa egy özvegy báróné volt, kinek olyan lágy volt a hangja, hogy a férfiak mérföldekről is meghallották és eljöttek a szívüket megfürdetni benne.

Ismerős vidéken járt a kocsi. A barát szemei néha kinyíltak, de aztán elhamvadt bennük a felismerés tüze és a kódexre gondolt.

Ismerős volt az inas is, régi szolga. Nem kellett kérdezni semmit, tudta az utat...

Ismerős a szoba, a könyvtár, melyben tompa csend volt, csak az öreg könyvek sóhajtottak néha és szű percegett valahol a fában.

Reggel munkához látott. Besütött a nap az ablakon, kitárult az alvó kódex és százados hallgatás után beszélt, beszélt. Vér cseppent a piros nagybetűkből és újra éltek, rohantak elmúlt idők.

A barát szeme tágra nyílt, a csendben elmúlt századok jártak körülötte. Ekkor szétnyíltak az ajtó nehéz függönyei és halkan bejött az özvegy, aki már nem volt olyan hamvas, mint a gyümölcs ősz táján és nem is volt olyan szép, de a hangja lágyan zengett még akkor is, mint a mesterhegedű, amelyekből csak néhány van a világon.

Lábujjhegyen ment a baráthoz, rámosolygott és karjára tette kezét. A barát felkelt, megérintette a felé nyújtott kis kezét, mosolygott kissé előre hajolva és leült, mikor az asszony helyet mutatott.

– Bároné – kezdte, de az asszony tiltón emelte fel kezét.

– Hadd beszéljen először a bűnös. Gyónni akarok... Tudom, ó, ne is mondja, tudom mit tettem. Álmatlan éjszakák rémes víziói kergettek és megbántam, Istenem, de megbántam! Sírtam és átkoztam magam...

Az özvegy legszebb hangját vette elő. Azt a bűgöt, álmosan zengőt, melytől őrjöngtek a férfiak, és amely úgy szállt szét a szobában, mint amikor szerelmes májusban vadgalamb sír az erdők mélyén.

A barát kissé furcsán, félszegen, előre hajolva, szelíden mosolygott.

– Bároné... – kezdte.

– Nem. Ne szólítson így. Magának joga van másként szólítani... Szidjon! Szidjon! Vezekelni akarok... – és közelebb húzódott, hogy a kis térdek már oda húzódtak a durva szőrcsuhához.

Kezét már otthagya a barát karján, aki még jobban előre hajolt és bánatosan mosolyogva nézte a kedves száját, melyből a drága hangok kibuggyantak. Az özvegy már szinte az arcába lehelte:

– Az elmúlt évek, az elmulasztott örömök helyett keserűség, önvád, könny, szomorúság, vágy, szította bennem az érzést, melyet csak egyszer hagytam cserben, álnok módon, de amely mindig kinyílt a szívemben és virágzott... és virágzott... és virágzik még ma is...

Elszálltak az orgonáló zengő hangok. Az özvegynek könnyek szöktek szemébe és érezte, hogy nincs férfi a világon, aki az asszonyi hang ilyen felséges muzsikájának ellenálljon.

– Bároné! Könyörgöm – jutott végre szóhoz a barát zavartan és szomorúan mosolyogva, és kis papírlapot tett az asztalra, mellé írónt –, alázattal kérem... csak pár szóval... csak pár szóval leírni, mert én a betegségem óta... teljesen... süket vagyok.

Híd, 1941. 17. sz.

Végrendelet

Az öreg házban frissen járt még a halott emléke. Szobájában meleg volt a bútorok, félbemaradt mozdulattal támaszkodott a pipa, kinyitva egy könyv, a fiókban kulcsosomó, mely még mintha megingott volna karikáján, ha benézett valaki az ajtón, melyet kinyitottak, nem tudni mikor és úgy is maradt.

Ifjabb Kuthy lágyan megfogta a kulcsokat, kihúzta a fiókot, melyből felnéztek rá idő darabkák – melyeket apja érdemesnek vélt oda bezárni.

Egy aranyóra, két vásott karikagyűrű, nagy ezüst gombok, imakönyv, anyja fényképe és legfelül öreges, apró pecsétekkel a végrendelet.

Szeme megsimogatott mindent és amikor keze megmozdult a pecsétes levélért, úgy érezte, mintha nem az ő, de apja száraz keze nyúlna oda mulhatatlan jogán az apának.

Tűnődött. Valamikor talán az ő fia is... ha lesz...

Mögötte halkan suhant valaki:

– Béla, kérlek... a bácsiék menni akarnak...

– Igen, Erzsike. Elgondolkoztam. Azonnal...

A kisleány nem mozdult. Sírós szemekkel nézett körül az elcsendesedett bútorokon. Gyűrött, fekete ruhája ernyedten lógott rajta és fehér kezei egymásba kulcsolódtak.

Szerette volna megsimogatni a fiú lehajtott fejét és szerette volna, ha az is mond valami kedveset, vigasztalót. De a csend állhatatosan hallgatott.

Béla lassan betolta a fiókot; ráfordította a kulcsot és felállt. Amikor megfordult, a nyúlánk lány már kifelé ment az ebédlő felé, ahol halkan beszélgettek a rokonok, meg egy-két öreg szolga, akik már nyugalomra vágytak, de illett megvárniuk, amíg az úr előre megy...

A fiatal Kuthynak nem volt rájuk szüksége. Nem gazdálkodott. Földjeit bérbeadta. Nem is lakott apjával már régen, bár nagyon szerette. Egy régi vadászházát tataroztatott ki magának az erdőszélen és ott élt magánosan, de mégsem egyedül, mert három szobájából kettő öreg kőszerszámokkal, pattintott nyílhegyekkel, ritka őskori leletekkel volt tele s ezek annyit beszéltek neki letűnt időkről, hogy nem volt szüksége senkire. Különcnek, hóbortosnak tartották az emberek, mint ahogy mindenkit annak tartanak, akinek mélyebben járnak a gondolatai, mint az övék.

Vagyonából, mely anyjáról maradt rá, szerényen megélt, s ezt a vagyont most az öreg Kuthy része még növelni fogja.

– Meg kell házasodnom – gondolta sokszor – és ilyenkor Erzsike arca jelent meg előtte; kedves, kék szemei mosolyogtak és azt mondták: Jól van, Béla. Ahogy akarod. Hiszen szeretlek...

De aztán ágyának esett apja és Béla szomorúságában nem tudtak szárnyrakapni virágos gondolatok.

Erzsikét az öreg Kuthy hozta egyszer valami távoli atyafitól, aki után nem maradt semmi a világon, mint egy vadászpuska és a kis árva. Ne kallódjon hát el a világban...

A gyerekek aztán felnőttek egymás mellett, azzal a lappangó gondolattal – melynek kipattanását az öreg Kuthy hiába várta –, hogy utaik úgyis szelíden összesimulnak valahol.

A nagy szobában csend lett, amikor Béla belépett. Az ablakon belángolt az alkonyodó nap, és az összes pecsétek sorra lepattantak a jegyző keze alatt.

Kinyílt a papírlap halk pattanásokkal, és az öreg Kuthy még egyszer szólt az élökhöz:

“Lelkem az (Írnek és porladó testem az anyaföldnek hagyom... Józsi öcsémé legyen a két jó lovam, kocsim és minden ékszer, mely a kis diófaládikámban van... Hűséges emberimnek pedig fejenként ötszáz forint”... az öreg cselédek nagy, kék zsebbevaló kendőket vettek elő és megtörölték szemüket –, “Minden ingó és ingatlan vagyonom pedig édes, jó fiamé – akinek itt utoljára is áldásom küldöm –, azon kikötéssel azonban, hogy kedves és nagyon szeretett távoli vérünket, Lányi Erzsébetet egy éven belül feleségül veszi...”

A szobában felágaskodtak futó gondolatok, de aztán lecsitultak, mert ezt úgy is természetesnek tartotta mindenki. A jegyző érdes hangja megint elindult. “...ha azonban ők igaz szeretettel nem lennének egymás iránt, úgy minden ingó és ingatlan vagyonom egyharmad része Lányi Erzsébetet illeti, akit én gyermekemnek tekintek azért a szerető gondoskodásért, mellyel ő mindvégig irányomban viseltetett...”

Még egy-két kegyes mondat, azután a papírlapok zizegve összehajoltak, jelezvén, hogy a megholt nem kíván szólni többet az élökhöz.

Erzsike összeroskadva ült és csak akkor futott valami halvány pirosság arcába, amikor róla volt szó, ki örökségre nem számított és keze tiltóan, bágyadtan emelkedett fel... de az öreg Kuthy szavai tovább peregtek és lenyűgözték.

Béla felkapta fejét a kikötésre – “ha ők igaz szeretettel nem lennének egymás iránt!”... – és valami kesernyés íz maradt a szájában. A kisleányt eddig úgy tekintette, mint a tulajdonát.

Mint a gyümölcsöt saját kertjében. Ha eljön az idő, ölébe hullik... Most azonban közük állt valami idegenség. Béla ezt tisztán érezte és lélektelenül adta ki a cselédeknek az ötszáz forintokat.

Józsi bátyja már befogatta a szürkéket, hóna alá csapta az ékszeres ládikát és a plébánossal diskuráltak az ablak alatt, ahonnan minden szó behallatszott.

– Hát akkor lagzi lesz nemsokára – mondta a plébános.

– No persze – pöfékelt a báty’ –, csak nem engedi az öcsém, hogy idegen üljön a földekre... meg a harmad vagyónra... annyi esze “neki is” van...

Bélában hideg indulatok vonaglottak. Hát csak ezért?... És most világosan érezte, hogy Erzsit nem szereti. Az a babusgató fölény és szerető féltés, melyet eddig a kisleánnyal szemben érzett, nem volt sehol.

Nem kellett már féltetni. Nem szegény már... mást is választhat... és ő nem erőszakolja. Nem!

A szürkék aztán belefeküdtek a hámba és elvitték a vendégeket, de visszanyerítettek még a kapuból, mert az állatok megérzik, ha valahonnan búcsúzni kell.

Az öreg házban pedig nagyra nőtt a homály, mert a nap már leszállt a dombok mögött és magába szívta a sok szétszórt világosságot.

– Ne gyűjts lámpát, Erzsike – mondta Béla valami fahangon –, hiszen végzünk hamarosan... aztán úgyis sietek... haza...

Hosszú csend lett. Nem látták egymás arcát és ez megnyugtatta őket. Erzsi küzdött a sírással és nem tudott mit mondani.

– Boldogult apám súlyos... azaz nehéz... szóval kikötéseket tett... melyeket én... nem érzek magamban... azaz... most nem érzek. úgy megértesz engem?

– Igen, de...

– Ne haragudj rám, de te azt hihetnéd – úgy? hogy a vagyónod...

– Nem hiszem...

– Most talán nem, de később.

– Később se – és Erzsi hangja tompán erélyes lett –, és nekem a hagyatékból nem kell semmi. Nem kell. Engedd meg, hogy itt lakhassam házatokban, amíg... amíg elmehetek valahová... valaminek.

Béla most úgy érezte, fel kellene kelni és a szomorú hangot megkeresni a sötétben. Talán mozdult is volna már, de mintha valaki megszólalt volna az ablak alatt:

– ...csak nem engedi, hogy idegen üljön a harmad vagyónra...

Erre aztán megkövesedett.

– Értem, hogy szabadulni akarsz tőle. Bizonyos mértékig Téged is kötelez... de én feloldalak... nincs az ilyen dolgon áldás...

– Úgy látom, nincs – mondta Erzsike. – Eddig... Istenem... eddig más voltál és most haragszol, mert megrövidítve érzed magad... pedig nem kell se testemnek, se lelkemnek.

Béla mélyen megsértve, hevesen felállt.

– Tévedsz! Engem nem vezetnek anyagiak! A rész a tiéd. Vissza nem adhatod. Nekem nem kell... érted? Most már semmiféle formában nem kell. Az egy évet elmúlnak tekintheted...

Már megbánta, hogy kimondta. A szomorú hangok helyén most csend lett. Úgy érezte, jó lenne most odamenni egy kis melegségért... békés simogatásért, de nem mozdult. Aztán megint sértődöttség mosolygott fel benne.

Felállt.

– Isten veled – mondta.

Erzsike nem válaszolt.

– Ne haragudj, nagyon megbántottál... – mondta Béla. – Isten veled!

– Nem akartalak – akadozott Erzsike hangja. – Elmégy?...

– Igen. Késő van már...
– Hát, Isten áldjon – mondta Erzszi és felállt, de nem látták egymást és a fiú lassan elindult az ajtó felé, mely csendesen bezárult utána. Kint megállt.
– Ostoba és ideges vagyok – gondolta. Vissza kellene menni... Dehogy én sajnálom tőle... Én! Nem! – És a külső ajtót már erőlyesen, hangosan becsapta.
Bent a sötét szobában pedig tűnődve ketyegett valahol egy óra és mintha halk sírás csoszogott volna az öreg bútorok között.

Múltak a napok. Béla nehezen szánta rá magát, de azután mégis csak bement Erzszihez, akit nagy csomó újság között talált.

– Bocsáss meg – mondta – múltkor ideges és talán igazságtalan voltam...
– Nagyon fáj, de nem haragszom rád – mondta Erzszi és zavartan tette össze az újságokat, melyek alatt egy megcímzett boríték is volt... “Úrnak”, csak ennyit látott belőle Béla, hogy odapillantott. – Erzszi valakivel levelez – gondolta, és egy pillanatig úgy érezte, számon kérheti... de aztán bosszús lett ezért a gondolatért.
– Most már nyugodtabban megyek el – mondta és valami mosolyféle torzult el arcán, amikor felállt. – Látom, nem haragszol... hiszen nem akartalak megbántani..., de meg kellett mondanom az... igazat... – Ezt megint jól esett mondani, pedig magának is fáj...
Erzszi felnézett:

– Már nem bánt Béla, amit mondasz. Talán igazad is van. Elmégy már?
– Igen... nem zavarlak. Látom, dolgod van... levelet írsz...
És megint mosolygott, de amikor az ajtó bezárult mögötte, szeretett volna visszafordulni és megkeresni az igazságot, melyet elvesztett itt valahol, ebben a házban.

Hónapok múltak. Megérett már a nyár is. Búgtak a cséplők a poros szérűben, és Béla hiába temetkezett évezredes ritkaságai közé. Hallgattak azok is. Ilyenkor bement a faluba Erzszihez, aki kedves volt hozzá, szelíd is, de Béla úgy érezte, mintha mindig messzebb, messzebb lenne...

Aztán egyszer csak halkan megjelent a kertek alatt az öregedő legény: az ősz. Először csak a cinkék vették észre a vén kujont, aki megcsipkedte a gömbölyű almákat, mitől azok szendén elpirultak, de aztán megsárgult a határ, álmosabban kelt fel a nap, és amikor az első varjú károgva végigszántott a falu felett, az emberek is azt mondták: ősz van.

Béla megint nem találta helyét. Tett-vett cél nélkül és öreg szolgájával zsörtölődött.
– Asszony kéne a házhoz – mordult fel végre az öreg – meg gyerek. Az itt a hiba...
– Nem kérdeztem – csattant fel Béla ingerülten, és fejére csapva kalapját, elrohant a falu felé.
– Nem is azért mondtam – dörmögött az öreg János –, megmondom én, ha nem is kérdik...

Erzszi megint levelet írt. Béla nem állhatta meg szó nélkül.
– Sokat levelezel mostanában...
– Már nem – mondta Erzszi. – Ez az utolsó. És vasárnap elmegyek. Állást kaptam.
Bélát mintha torkon fogta volna valami.
– Ne bolondozz, Erzsike. Hova mennél? Itt mindenki ismer... szeretnek...
– Igen... szeretnek. De én azért elmegyek. Majd te leszel szíves... kezeled a – vagyonomat... – És felállt, de csak azért, hogy mozduljon és leküzdjé a sírást.
– Majd’ elfelejtem, Béla – kászálódott ki nehezen a könnyek közül – már régen tartogatok itt valamit, de mindig elrohantál. Azt hiszem megvan annak a mamutfognak a darabja, amin az a nagy vita volt... Az öreg Bencze küldte... – és kisietett behozni a ritkaságot. A másik

szobában aztán megtörölte szemét, de a haját is megigazította...

– Itt van. Örölsz neki?... – mondta, mert Béla fölállt és megcsillantak szemei. – Köszönöm, Erzsike. Köszönöm. Azt hiszem, igazad van. – Idegesen, boldogan forgatta a nagy csontot, és hangja megint a régi, kedves volt.

– Ez az. Biztosan. Nemigen érdemlem meg tőled az örömet... Köszönöm... már megyek is. Muszáj összeilleszteni... de...

– Megint elsietsz? – kérdezte Erzsi.

– Éppen azt akartam mondani, te olyan jó vagy. Szerezd meg nekem még azt az örömet: gyere velem. Még világosban itthon lehetsz. Hazakísérlek – szólt kinézve az ablakon, mert kint már a szürkület kúszott a völgyekben.

Az öreg János még a pipáját is a szájában felejtette a csodálkozástól.

– Isten hozta, kisasszonykám!

– Nézd! Erzsike. Nézd! Igazad volt...

A hatalmas agyar két darabja pontosan összeillett. – De tedd már le a kabátodat. Mondtam, hogy hazakísérlek.

– Sötét lesz nagyon, Béla...

– Ugyan már. “Velem” vagy!... János bácsi! Valami harapnivalót. Ebadta vén legénye. Siessen már. Bort is a pincéből...

János hamar megfordult sovány terhével. A kenyér száraz volt, a kolbász penészes, a hús kemény, a bor savanyú...

– Szegényesen vagyunk bizony – mondta kicsit szégyenlősen Béla –, de hát nemigen értjük a módját...

– Tegye le, János bácsi – dirigált Erzsi, és csodálatos melegség kezdett derengeni a szobában. Fellobbant a tűz a kályhában, terült az asztal, csillogott az evőeszköz.

– Most azután siessünk, Béla – mondta Erzsi, amikor az öreg leszedte az asztalt –, mert igazán furcsa...

– Még egy cigaretta és megyünk... – A cigaretta füstje selymesen imbolygott, a kályhában pattogott a tűz. Odaültek. A lángok játszottak, játszottak, parázssá váltak, aztán hamuvá. Jó lett volna valamit mondani, de kedves meleg dongott a szobában. Egy kis lángocska perlekedett még a parázson, aztán az is elmúlt...

Béla megfogta a kislány kezét: Erzsikém... – és megcsókolta a fehér kis kezét – hazamenjünk?

Erzsi felállt. Mintha indulna... de arca boldog-sírósra vált és csak odaszédült Béla ölelésébe...

– Én azt hiszem – és elgömbült kis száját odaadta Bélának –, hogy már itthon vagyok.

Ünnep, 1936. 28. sz.

Őszi dal

Idegen városban jártunk akkor és fiatalok voltunk. Nem tartottuk számon sem a hónapokat, sem a napokat, még az ünnepeket se nagyon, mert úgy látszott, mintha csupa lakodalom lenne az élet.

Ősz volt már, ámbár ezt csak később vettük észre, akkor is csak véletlenül. Ma már nem hiszek a véletlenben, de akkor úgy látszott, mintha véletlenül tévedtünk volna a temetőbe.

Siettünk haza gyűrötten s a múltó mámor salakjában pislogva, amikor barátom azt mondta:

– Gyere, vágjunk át itt a temetőn, hamarabb otthon vagyunk, jobban kialusszuk magunkat.

Neki fordultunk a városvégi temetőnek; átugrottuk az árkot és valami régi út süppedő moháján siettünk toronyiránt, öreg sírok között, amelyek árvák voltak már és névtelenek, mint a begyógyult bánat.

Aztán meglassudtunk.

– Nézd – mondta barátom –, nézd... Micsoda nap van ma?

Az újabb sírokon tegnapi virágok és az emlékezés gyertyáinak szétfolyt könnycseppjei.

– Azt hiszem, halottak napja.

És akkor mérhetetlen szennyesnek éreztük magunkat. Tétován ödöngtünk, mintha az éjszaka olcsó parfümjét akartuk volna kimosdatni gyűrött ruhánkból és fülünkéből a tisztaság némaságával a részeg muzsikaszót.

Késő reggel volt. A párás magasság felett már kék volt az ég, valahol varjú károgtat, csillogott a harmat a tegnapi virágokon s egy-egy fáradt levél olyan puhán szállt le a földre, mint a simogatás.

– Hallod? Muzsikálnak. Megdőbbentünk. A főúton valami kis csoport közeledett; kivillant már a pap fehér karingje és a földön kúszó muzsikaszó már szívünkhöz ért és érthető lett.

“Most van a nap lemenőben” – sírták a hegedűk – “Kimegyek a temetőbe.”

Muzsikust temetnek.

Nekidőltem egy fának, néztem a tegnapi virágokat, éreztem az őszt, s az emberi mulandóság nagy panasza sírón verődött a szívembe.

A cselló feljajdult, mint a zokogás, szétfolyt a sírok között az őszen és megbújt az avar alatt.

Állunk némán, fiatalságunk ragyogásában, de valahonnét ránk nézett egy nyitott sír, valahol károgtak a varjak és mély csend végtelenségében szóltak a hegedűk.

Aztán szó nélkül hazamentünk és nem beszéltük meg, hol mulatunk holnap vagy holnapután.

Ez a barátom fiatalon halt meg, távol tőlem.

– ... az volt a kívánsága – mondta egy ismerősünk –, hogy cigány búcsúztassa. Azt muzsikálták, hogy “Most van a nap lemenőben”, amit nem értek, hiszen nem ez volt a nótája.

Aztán még egyszer találkoztam ezzel a nótával. Tavalý. Kimentünk az apám sírjához, pár nappal mindenszentek előtt, mert nem szeretem a sokaságot s az édesapám sírjánál nekem úgýis mindig ünnep van. ünnep s benne az egész életem.

Megtakarítottuk a kis halmot, imádkoztunk, emlékeztünk, néha mosolyogtunk is, hiszen visszahívtuk őt közénk és sem az ő, sem a mi szeretetünk nem múlik el soha.

Jobbra egy orvos fekszik, balra egy vasúti kalauz s felvetődött a kérdés, vajon az orvos jegyét lyukasztotta-e a kalauz?...

– Jaj, fiam, hát sohse nő be a fejed lágya? – kérdezte apám, s én bevallom, hogy azt hiszem, ez már reménytelen dolog.

– És porold le a térdedet, hát még most se tudsz a ruhádra vigyázni... és a cipőd is...

– Ezt a kis vadrózsát meghagyjuk, édesapám? – terelem el a szót a kellemetlen témáról, mert egy kis vadrózsa kelt ki a sír köve mellől s a nyáron már kétaraszosra nőtt.

– Persze. Egy rigó hozta a bogyóját s itt elejtette. Ámbár lehet, hogy szándékosan dobta ide. Kevés itt a bokor s talán fészket akar rakni benne, ha megerősödik.

Ezek után óvatosan a kereszthez kötöttem a vadrózsa szárát s meggyújtottam a kis gyertyámat, amelynek lángja alig látszott, mert ragyogó őszi nap volt; élő és holt szíveket melengető, temetőket simogató bánat üszkét aranyozó őszi fény.

A kerítésen túl vidáman csengettek a villamosok, valahol gyermektrombita szólt, sürgető autóduda, és az élet zajongó fürgesége olyan önfeledten járt a temető körül, mintha temető nem is lenne a világon.

És akkor elindult valami, felreppent valami s egyszerre elhallgatott minden. Jött a fekete kocsi a főúton, karinges pap, kis csoport és mind tisztább lett a dal jajgató, puha szárnyalása:

“Most van a nap lemenőben...”

Ott mentek el előttünk.

A barna muzsikások arcán a könny barázdái, a hegedűket féloldalt fektették arcukhoz, mintha saját sírásukat hallgatták volna, a pap a földet nézte, a kocsi mintha a levegőben úszott volna, csak a lovak dobogtak, mintha fekete posztóval bevont dobok mérték volna az élet utolsó lépéseit.

Hallgattunk.

Apám se szólt s arra gondoltunk, hogy talán az egész Földnek könnyel mosott emberporrá kell válnia, mert mindaddig szól a dal és száll a bánat, amíg csak ragyog a nap, de valakinek valahol mindig lemenőben.

Képzelet és valóság

Ülök a sötét fülkében. Este van, és a vonat csattogva száguld az Alföld széles, havas világában. Felhős az ég, hold nincs, csak a hó világít.

Néhol apró erdők feketednek, néhol egy tanya bizonytalan vonalai fakulnak el az ablak előtt, aztán apró őrházak, ahol nyáron muskátli virágozik, méhes van a kertben és kis tehénke legel a sínek mellett.

De most tél van, és homályos, havas mozdulatlanság. Szinte várom a vágató betyár alakját, de aztán eszembe jut, hogy a betyárok nyomait régen betemette a hó, és megörülök egy kis szánkónak is, amint ott poroszkál a vonat mellett.

Egy pillanat az egész. Az apró lovak sörényét felborzolta a szél, a gazda bóbiskolva ült a kasban, aztán eltűntek előlem, de így is tudtam, hogy vásárból jöttek.

A gazda – Birkás uram – jókor elindult még. A hold akkor nyugodott le, amikor a pejszikót hozzákötötte a saroglyához. Szép csikó volt – az asszony meg is siratta –, s ehhez mérten olyan árat lehetett kérni érte, hogy a kupec majd elszédült. A kupecnek szédülése azonban nem szokott tartós lenni, és Birkás uram egy kalap bankót gyömöszölt a tarisnyájába. Megveregette a csikó nyakát, aztán befordult az “Utolsó Garas”-ba egy kis áldomásra.

Éppen csak kirakta a finom, fagyos kolbászt a gyöngyöző bor mellé, amikor a szomszéd lépett egy asztalhoz.

– Aggyon Isten!

– Üljék le szomszéd, aztán poharat hozasson magának, mert már van itt minden.

Jól megreggeliztek.

A szomszéd – Hajós uram – aztán előhozta, hogy azt a kis sarokföldet most eladná, ha jó pénzt kapna érte. Birkás gazda maga elé nézett, hogy szeme villanása ne lássék, mert régen fájt a foga arra a földre. – Hát, ha éppen muszáj...

Mire délután lett, már megvolt a vásár. Még pénz is maradt.

Újabb állomás után Birkás gazda dudorászva ült a szánba, szelíden meglegyintette a lovakat és dúdolt még akkor is, amikor már az alkony árnyékai jártak a szán mögött. El is bóbiskolt, csak akkor ébredt fel, amikor a vonat dübörögve elvágatott mellette.

Otthon nagy öröm várta. A tehénnek ikrei születtek, a koma megküldte a kölcsönt, s amikor elmondta a földvásárlást, felesége úgy csókolta meg, hogy Birkás uramnak igen

melege lett, pedig volt ideje kifagyni a hosszú úton.

Ülök a sötét fülkében. Birkás uram dolgát imigyen elintéztem volna, de – hátha csalódtam? Az összeroskadtt, nagysüvegű gazda hátha nem is bóbiskolt, csak a gond ült vállain, amikor a vonat elcsattogott mellette?

Mert az igaz, hogy jókor elindult és az is igaz, hogy a csikót a szán mögé kötötte, de a csikó bizony csökött volt az istenadta. Mondta is a felesége:

– Mit kapsz ezért a nyomorúságért, Ábris? Várd meg a tavaszt, talán kikupálódik, az árak is jobbakk lesznek...

– Addig meg pusztítsa itt a szénát? Hát azt nem! – És bevitte csakazért is.

A kupac egy darabig oda se nézett, de aztán megemberelte magát:

– Mit kér ezért a “sárkány”-ért, “jó ember”?

Birkás uram szívesen felrúgta volna a kupecet a “jó ember”-ért, de hát akkor vége a vásárnak.

Végül csak megegyeztek. Birkás gazda mérgesen és undorral gyűrte bukszájába a pár százaszt, az “Utolsó Garas”-ra oda se nézett, hanem elballagott a bankba, hogy a régi adósságból törlesszen valamit. Persze azóta a kamatok az égig nőttek.

– Szorgalmasabban, öregem – mondta a pápaszemes könyvelő, és Birkás gazda a méregetől sárgán támolgott ki a márványpultos boltból, ahol annyi a pénz, mint a nyavalya, s az mind a másé.

Most aztán csak azért is a Garasba!

A bor elcsitította egy kicsit s amikor felült a szánkóra, a városban már a villanyt gyújtogatták.

Ballagtak a lovacsák hazafelé. Az útszéli kőrök gyászosan integettek, a telefondrótokban kísértetiesen orgonált a szél, és később vonat robogott el a szán mellett, gyalázatos, bűdös füstöt fújva a szegény szánkósemer orra alá.

Birkás uram pedig felmérget. Ha pedig az asszony egy szót szól...

Pedig az asszony egyáltalán nem türtőztette magát. Urának határozottan kocsmaszaga volt, és úgy megmondta a véleményét Birkás gazdának, hogy az már a gerendát is kimérte, amelyik alkalmas lesz, hogy felkösse rá magát.

Vacsoráról pedig szó sem esett. Az étel ott párolgott az asztalon és egyik se nyúlt hozzá.

Lefeküdtek. A lámpa sötéten pislogott az asztalon, de egyik se ojtotta el. Ojtsa el a másik, ha bántja a szemit...

Végre a lámpa unta meg a dolgot: pillent egyet és sötétség borult a szobára.

Egyik: képzelet, a másik: valóság. Sokféle igényt kell kiszolgálni a szegény írónak. Én mindenesetre az elsőre szavazok.

Esti Újság, 1944. jan 22.

Új év

Új esztendő napjára kiborotválkozott az ég és a harangszó olyan keményen szállt a levegőben, hogy a friss havat majd leverte a park fáiról.

A bokrokon pirókok mutogatták véres mellénykéjüket és fent valahol varjak károgtak egyhangúan és gyászosan, mint akiknek az újév nem hozhat semmi jót.

Tihanyi Béla azonban nem hallotta a varjúkárogást és nem látta meg a pirókokat sem.

Ha ifiúri méltósága megengedte volna, szívesen futott volna, de ebben részint a szűk cipő akadályozta, részint pedig úgyis mindegy: a miséről már elkésett. Megint elkésett!

(Így kell majd belopakodni az öreg templomba és előremenni – brr! – a legelső padba, szembe az oratóriummal, hol az öreg Kegyelmes Úr és a Kegyelmes Asszony elmélyülten imádkoznak, de azért egy súlyos pillantással tudtára adják, hogy a késést észrevették, sőt felírták az ifiúr teherlapjára, de már csak a margóra, mert másutt nincs hely.

Béla megállt az ajtóban, sóhajtott egyet és azt mondta magában. – No, gyerünk!

Az öreg esperes éppen akkor fordult ki az oltártól.

– Dominus vobiscum!...

– Az öreg is észrevett! – dörögte Béla. – Hát van nekem szerencsém?

A padba úgy csúszott be oldalvást és azonmód összekulcsolt kezeire hajtotta fejét, mint aki már régesrég belesüppedt a mise ájtatos hangulatába.

Később felbúgott az orgona és Béla felemelte a fejét. Bátorságot kapott a hangok áradatától, melyek ott remegtek a levegőben, mint egy zengő sátor, mely egyformán letakarja azokat is, akik az óesztendő utolsó éjszakáját becsületesen végigaludták, még azokat is, akik azt hiszik, hogy az élet csupa hegedűből, cigányból áll...

Amikor Úrfelmutatáskor a csengők megpendültek és halkan felkiáltottak, mint a gyermek, ha csudát lát – Béla is összeroskadt és szeretne volna magáról levetni a ruhát, mely bor, cigaretta és éjszaka szagú volt.

A gondolatai közt pedig dadogva indult el valami vallomás, valami mosakodás, mert úgy érezte a tömjén és a száraz koszorúk keserűen tiszta illatában nem maradhatna tovább.

– Uram, Te látod a bűnöm. Botló ember vagyok. Igyekszem, ahogy tudok – megjavulni. De... nehezen megy. Nagyon nehezen. Pedig a jószándék megvan, de jön az este – így télen – és... vége a nappal józanságának.

Segíts egy kicsit, Uram! Adj valamit ami több, mint a muzsikaszó... akkor másként lesz az új esztendőben. Az orgona sípjai halkan beszélgettek a csenddel, az ablakokon homály borongott és a lehajtott fejek felett, mint a hála sóhaja átrepült a nagy pillanat.

Utána zengett az ének és Béla most már egyenesen ült a padban, mint aki számadást tett magával. Igen, az új esztendő másként lesz!

A mai fejmosás – amit már nem kerül el – még az elmúlt évbe tartozik.

Mise után felballagott a kastélyba új esztendőt köszönteni.

– Köszönöm, Tihanyi, nagyon köszönöm – mondta az öreg főúr – és sajnálom, hogy megint szóvá kell tennem, ami már nem megy tovább. Arról már nem is beszélek, hogy a miséről már megint elkésett, bár a lelkiismeretes ember egyformán lelkiismeretes a munkájában és vallása előírásaiban...

– De Kegyelmes Uram!...

– ... azonban, hogy a cigány úgy járjon ide minden szombaton, mintha itt kocsma lenne, ezt tovább nem tűröm. Azt hiszem, megértettük egymást...?

– Igen, Kegyelmes Uram. Bocsánatot kérek, hogy így történt. Nem fordul elő többet, de egy kérésem lenne.

– Tessék...

– Nem tudok élni se zene nélkül. Van itt a földszinten egy öreg zongora. Játsszom valamelyest. Ha átvihetném a lakásomba...

– Az a zongora a Kegyelmes asszonyé – tehát nem szabad azt mondani, hogy öreg – és kár lenne azt hurcolni, de itt bármikor játszhat rajta. Nem zavar senkit.

Az ebédnél meg is említette feleségének a segédtsízt kérését. – Jól tette – bólongatott a fehérhajú dáma – egyébként rendes ember. Csak az a cigány... az a cigány. Sreklich!

És esténként megszólalt az öreg Bözendorfer.

Először ugyan az inas ijedten újságolta, hogy az ifiúrnak valami baja van, mert egyrészt

itthon maradt ami még nem történt meg – másrészt pedig sötétben zongorázik, de aztán megszokták.

Béla pedig beszélgetett az öreg hangszerrel, mely Bécsből jött valamikor és sok mondanivalója volt. A keringőknél ellobbant öreg kandeláberek gyúltak fel és a nagy szobában lágyan ringtak az emlékek, a magyar nótáknál pedig rég elmúlt dolmányos urak néztek révedezve a pohár csillogásába és pipájuk füstje úgy úszott a levegőben, mint novemberben a köd.

Közben múlt a tél. Süppedt a hó, a pirókok kiköltöztek az erdőbe és erdőmester úrékhoz egy kis rokonlány érkezett.

Béla ezt a Kegyelmes Úrtól tudta meg, aki egyik este azt mondta neki: – Látja Tihanyi, maga most megint túlzásba megy. Ezt én nem akartam. Maga még fiatal ember és egészen megsavanyodik. Menjen emberek közé. Itt van az a szép lány az erdőmesteréknél...

– Jobb nekem itthon. Szeretem az egész munkát...

– Ez nem egész munka, hanem egész – számárság. És holnap elmegy, megnézi a kislányt és jól érzi magát. Érti?

– Ha Kegyelmes Uram parancsolja...

– Igen. elmegy! Rémes ember, most meg beleszeretett abba az öreg ládába.

– Ne tessék bántani. Soha jobb zongorát...

És másnap Béla bánatosan szedte elő ruháját, melyből rég elszállt már az átmulatott éjszakák füledtsége.

– És most öltözzem – mérgelődött. – Egy ismeretlen városi liba kedvéért, aki flappert alakít és nem tud helyesen írni... közben a rúztól összeragad a szája...

A városi liba azonban nem használt rúzt és tudott helyesen írni, bár erről Béla csak pár hét múlva győződött meg.

Mért ne mennék – mondta Béla magában később hiszen megöregszem egyedül. – De ekkor már tavasz volt. A vetésekben a fűj szolt és a pirókokat sem lehetett látni, mert fészket raktak az erdőn.

– Keveset muzsikál mostanában – mondta egyszer Béla öreg gazdája – és a szemüveg mögött nevetés bujkált...

– Sok dolgom van – pirult el Béla – a vetések... – Persze a vetések...

A vetések értek. Megfogódzkodtak az örök humuszban, hullámozottak a szélben és érezték, hogy ölükben kalász van s abban ring-reng velük a múlhatatlan élet.

Az egyik homályos, csendes májusi éjszakán aztán Béla úgy botolgot haza, mint aki nagyon-nagyon részeg. Még a kocsiját is otffelejtette.

Az ég végtelenül magasnak látszott, a csillagok pedig mégis nagyon közel voltak. Béla megállt, mint aki nagy terhet visz, pedig csak két puha kar meleg ölelését és egy csók édesen zsongó emlékét hordta.

Amikor szobájában világosságot gyújtott, megdöbbsent. Ott állt az öreg Bözendorfer, kitisztítva, szinte újonnan s rajta egy névjegy: – Legyen öröme benne!

Első pillanatban vad vágyat érzett leütni egy akkordot, széleset, boldogot, hogy keljen szárnyra az a boldog zengés, ami a szívében van. Már ki is nyújtotta kezét, de aztán mégis csak levélpapírt vett elő és a lámpa enyhe fényében elindult a tolla:

– Édes kicsi Klárim!

Az öreg zongora szélesen mosolygott és valahol mintha muzsikáltak volna.

Malomban

A patak már tegnap elcsendesedett, megsötétedett és suttogva kúszott a partok között, mintha valami bánatot hordott volna. A nap nem sütött, árnyék nem volt, a levegőben köd szitált s a felhők elterültek, mint a fátyol, mintha az ég nem akarta volna látni a földet.

A vadgalambok elhallgattak, a bíbicek leszálltak a locsogók mellé és csak álldogáltak, nem ettek, nem ittak, néha egymásra néztek, mintha azt kérdezték volna:

– Mi is történt? – és szívük meglassúdott.

A malom is ott állt s a zúgón, puhán omlott le a víz már tegnap óta. Nem szikrázott, nem harsogott, mint máskor, s amikor eljött az éj, nem hintáztatta ezüstműcsőjében a csillagokat.

Nehéz, nagy éjszaka volt ez nagyon, és csak a malom kis szobája pislogott lázas, piros szemével a sötétségben.

– Mi van benned? – kanyarodott egy bagoly az ablakdeszkára. – Ki van benned? Nem jót érzek mögötted, te ablak... – és benézett az ablakon a szegényes ágyra, hol egy öregember feküdt egyedül, száraz, fáradt kezét összekulcsolva.

A bagoly szeme nagy lett, aztán összehúzódott.

– Még nem ez az éjszakája – huhogott, aztán a sötétségre dobta magát és elrepült.

Az öregember megrázkódott, az ablakra nézett, aztán az ajtóra, hogy nem jön-e be valaki, mert kint ropogott a padló, sóhajtottak a garatok s a víz lágy zúgása úgy hallatszott, mintha a kövek lassan maguktól elindultak volna.

– Örül valaki? – gondolta az öreg molnárlegény, és lázas gondolatai közé emlékek hullottak az idő rettentő garatjából. Ifjúság, szerelem, mámor, szép szabad vándorlások – és most egyedül. Odakünt zúg a víz és örül az idő.

– Meddig örül?

Malomtól-malomig, hatvan évig. Menni, menni nyugtalanul idegen tájakon, tavaszban, őszben, hullott madártollal, vérpiros bükklevéllel a kalap mellett. Boton ringó kis bugyor, mámoros, pincés domboldalak, ragyogó szegénység, magányos nóták.

– Meddig örül? Én miért...? Istenem!

Szeme lecsukódott s egy csepp könnyű ült ki a sarokba. Aztán elaludt.

És reggel lett hirtelen, csendes, tavaszi reggel. A gólyahír nem nyitotta ugyan nagyobbra virágját ezen az éjszakán és a kankalin se, de azért reggel lett.

Lejött a házból a fiatal molnár is, megborotválkozva és papucsban.

– Hogy vagy, József bátyám? – Jól fiam, ámbár gyengén...

– Mink elmennénk, de idekészítünk mindent. Nagyszombat van és messze a falu. Az asszony ott akar lenni a feltámadáson.

Az öreg ember szeme megrebbent, de azért nem szólt semmit. Egész életében így volt: hallgatott s egyedül maradt. Ami akkor jó volt, most mély fájdalom. Hazafelé elhozhatnák a papot, de talán... de talán még nem is kell?...

Most már mindegy.

Múlt a délelőtt és később hallatszott a kocsizörgés száraz pattogása, ami olyan volt, mint a kereplő.

– Az ám, kereplő, hiszen húsvét hete van... – gondolta – talán az utolsó. Régi templomok, régi barkák jelentek meg előtte, áldoztató rács és messze-messze valahol szól az orgona. Vagy csak víz zúg? És kinyújtotta kezét, hogy megkapaszkodjék abban a rácsban, mert rettenetesen megszédült. De a rács kicsúszott a keze közül, az oltár a mélybe zuhant és a kis szobában, és az egész világon egyedül lett egyszerre.

– Most már késő – döbönt meg –, most már örökre késő! – Szíve riadtan verte a pillanatokát, s amikor elhallgatott, még reszketőbb lett a csend. Lábát már gúzsbakötötték a rettegés hideg kigyói.

– Késő, késő – sziszegtek –, már délután van, aztán jön a Sötétség.

S az öregember ekkor hangosan elsírta magát. Mintha falak sírtak volna fel a bánat egyedül emberi mélységéből, mintha a kövek sírtak volna, a pad(ó, a patak, az egész romlandó, elmulasztott élet.

És amikor újra csend lett, az ablakra rásütött a nap, sugarában lágyan szálltak a reménység kis porszemmadárái, puhák lettek a falak, könnyennyílók az ajtók, s az avult takaró alatt melengetni kezdte az öreg testet a Vágy.

– Ha kinyitnám az ablakot, talán meghallanám... legalább a harangokat... Igen, meghallanám!

– És talán nincs is még késő... Csodálatosan erős lett egyszerre.

A kis bugyrot még egyszer kinyitotta és lassan, nagyon lassan, de felöltözött. Ünneplő ruháját vette fel, mert úgy illik. Megtántorodott, amikor kinyitotta az ablakot, szédült is, azért leült és várt.

Alkonyodott. A víz úgy suhogott odakint, mintha selymet borítanának a tavaszi erdő lila halmára, várakozóan füttyentett egy-egy madár, és amikor már majdnem úrrá lettek az árnyékok: diadalmasan, nevetve, sírva, elmúlt bánat üszkeket szerteszórva végiglengett a tájon a harangszó.

– Feltámadott! – suttogta az öregember és elhomályosult szemét nem vette le az útról, ami odavezetett, a távoli faluba, ahol most lengenek a zászlók és zeng az ének, mintha hallaná. De hallja is! Úristen, mintha jönnének... mind közelebb, közelebb... már látni az elejét...

Erre jönnek! – és felugrott. Az öreg test kiegyenesedett, mint a penge, szemében a láz csillogó aszálya, átbetorkált a malom homályos szerszámai között, kilökte az ajtót és odatérdelt az útra.

– Csodálatos – gondolta még –, erre nem szokott járni a processio – de aztán szinte felemelte az ének zúgása, magasan lengtek a zászlók, aztán megtorpant minden és a döbbenetes csendben csak a kis csengők lépegettek aranycipőcskéjükben feléje.

Valami mintha megszimogatta volna arcát, mert fel kellett emelni fejét és ekkor már jó lett minden, lehetséges, békés és végtelen.

Eszébe jutott a régi mondás:

– Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj... És amikor az ostya megérintette ajkát, könnyei végigperregtek arcán, leborult a földre és úgy maradt.

Ott találta a molnár arcra borulva.

– Szegény öreg – mondta – legalább papot hoztunk volna neki.

A zúgóban ezüstbölcsőben ringatta ekkor már a patak a csillagokat s titokzatosan csattogott a víz, mintha nevetett volna.

Új Ember, 1951. márc. 25.

A bárány

Tavaly – persze régi tavaly volt ez nagyon – nem ettünk húsvétra bárányhúst. Pedig szeretjük a bárányhúst, de hát nem lehetett. Az történt ugyanis, hogy Ilona jártában-keltében benézett a gyerekszobába is, s ha már benézett, el is újságolta, hogy meghozták a húsvéti bárányt.

– Hol van... hol van?...

– A kocsiszínben... János bácsi hozta be. Finom húsa lesz; szép, nagy, pedig még tejesbárány, szóval még szoptatta az anyja...

– Megnézem! – mondta fiam, és cipőt rántva, úgy ahogy volt, rohant a kocsiszínbe, és pár perc múlva ölbe vitte be szobájukba a szelíd szemű, ijedt kis jószágot.

– Azt mondja János bácsi – mondta elkeseredetten nénjének, aki a másik ágyban feküdt –, hogy vigyem vissza, mert leöli... és a kést is elővette!

– Miii? – keseredett el lányom. – Add ide, Öcsi!

– Beee – siránkozott a kis bárány –, beee... – mondta még az ágyban is, mert a kislányom maga mellé vette, hogy a báránykának csak a feje látszott ki beee...

– Leölik! – ült fel a fiam; mezítelen lába kilógott a paplan alól. – Le akarják ölni! – És a szeme elsötétedett... – Én nem eszem belőle...

– Én se! – mondta lányom. – Anyu se szereti...

– Beee – szólt közbe a báránka halkán, és úgy látszott, mintha a szeme könnyes lenne.

– Akkor meg minek kell leölni?

– Apu szereti... – nézett fiam komoran a padlóra. Mondta, hogy szereti...

– Apu menjen a kocsmába bárányt enni! – mondta lányom, és a kisbárányt magához ölelte... – Meg is mondom neki...

Fiam kissé ijedten nézett nénjére:

– Ezt csak úgy mondod... Tudod, hogy apu milyen... Behívja János bácsit, és már veszi is elő a bicskáját...

A bicska szóra lányunk elhalványult, mert amilyen hamar visszavágott, olyan nagyon meg is tudott ijedni. Csend volt egy ideig a szobában; a kis bárány mocorogni kezdett, majd azt mondta: – Beee...

– Anyunak kellene szólni – mondta halkán lányom, mint aki csak hangosan gondolkodik.

Fiam elkeseredetten legyintett.

– Anyu is szereti a bárányhúst... – s a végét már sírva mondta.

Kicsit később Ilona jött be.

– János bácsi izeni, hogy adják ide a bárányt. Végezni akar vele, mert még beretválkozni is szeretne. Misére akar menni...

Csend lett a szobában, majd lányom szólalt meg.

– Ilonka... Loncikám, mondja meg János bácsinak, hogy mindjár... csak megmutatjuk anyunak is...

Lonci felrántotta a vállát, jelezve, hogy a következményekért nem vállal felelősséget és kiment a szobából.

És a két gyerek csak nézte egymást, majd öcsi szólalt meg:

– Talán alusznak még... aztán mit mondunk? Azt nem lehet mondani, hogy menjen a kocsmába... tudod... Anyu azonnal kidob bennünket...

– Beee – mondta a kis bárány, és ki akart szállni az ágyból.

– Barikám – mondta a kislány –, ne rúgdald a hasamat...

– Azt gondoltam – didergett a fiam, mert a szoba nem volt meleg s ő még mindig az ágy szélén ült –, vigyük be anyuhoz. Apu ilyenkor borotválkozik...

Így azután az a ritka eset állt elő, hogy már reggel hétkor kopogtattak a hálószoa ajtaján. Én már a fürdőszobába készültem és furcsa volt, hogy Ilona a folyosó felől kopogtat.

– Mit akar, Ilona? – kérdeztem.

Csend. De valami szöszmötölés hallatszik, majd lassan nyílik az ajtó és kislányom szól be.

– Mi vagyunk...

Valami baj van – gondolom, s ahogy kinyitom az ajtót, ott áll a két gyerek dideregve, mezítláb, s öcsi karjaiban a kis bárány.

Nevetni szeretnék ezen a furcsa processzión, de didereg a két gyerek.

– Gyertek be! Hol a papucs? Hol a hálókabát? Meg akartok betegedni? Mit akartok azzal

a birkával? Feleségem szeméig felhúzza a paplant, és a paplan alatt nevet.

A két gyerek hallgat.

– Hát ha nincs mondanivalótok – elmehettek!

– Ez nem birka – mondja lányom –, ez csak kis bárány és – görbül el a szája és öcsire néz, ezt már kórusban sírják: – nem akarjuk, hogy János bácsi megölje...
És ott állnak és folyik a könnyük.

De én sem állok a helyzet magaslatán, mert nagyon szíven ütött ez a kis processzió, ám mérges is vagyok, mert feleségem nem segít.

– Én nem szólok bele – mondom –, a kisbárány a konyhához tartozik. Intézzétek el anyátokkal!

Azzal megfordulok és kimegyek a fürdőszobába... Gyorsan megborotválkozom és visszatérve a hálóba, a következő képből gyönyörködhetem. Feleségem hangtalanul nevet, s az én ágyamban a két gyerek, s köztük a kis bárány olyan természetesen, mintha Pálmajorban kizárólag pihelypaplan alatt tartózkodott volna...

A kis bárány aztán megnőtt szépen. Mackó kutyánkkal megbarátkozott, a tyúkok kukoricáját megette, Ilonát játékosan megkergette, végül is kivittük az akolba, ahova tartozott és szép nagy magnak való kosbárány lett belőle, bár az ismeretséget még tartotta egy darabig.

Aztán elmúlt egy év. Miska – mert ez lett a kis kos neve – tenyészkosnak lett kijelölve, és úgy látszik, fejébe szállt a nagy dicsőség, mert később már szóba sem állt velünk, s én – egyéb dolgom is volt – el is felejtettem már a tavalyi húsvétot, amikor eljött az idő és újra barkát szenteltünk és újra húsvétot ünnepeltünk.

És valamelyik reggelen újra meghozta János a húsvéti bárányt, és újra jött a kis processzió, minden változás nélkül, csak éppen kicsit nagyobbak lettek a gyerekek.

– Kislányom – ő a nagyobbik – már pizsamában könnyezik a kis bárányért és öcsi a hálóinget úgy kinötte, hogy az már szinte illetlen. De – férfias!

Mindezek dacára sírva kérnek kegyelmet ennek az új kisbáránynak is. Lám a tavalyi is milyen szép lett...

– ugye...

Persze, mit tehetek. Kicsit mérgelődöm – mert szeretem a rántott bárányt – de a családi béke is fontos. Hát kimegyek borotválkozni.

Visszatérve a hálóba – a tavalyi kép. Egyik ágyban nőm, másikban – az enyémben – a két gyerek és köztük a bárány.

Nőm nevet. Én nem. A rántott bárányra gondolok és feleségem figyelmeztetni fogom erre a vonzalomra. Jövőre majd én rendezem meg ezt a bárányügyet! Nem lehet az ilyesmit asszonyokra bízni...

De aztán elfeledem ezt a kis nézgelődést és sietek az irodába, amikor feleségem megfog a folyosón.

– Mutatok valamit!

– Sietek...

– Egy pillanat! – És kitarja a jégszekrény ajtaját. És rámutat egy nagy tálra, amely tele van rántani való báránnyal...

– Szívem! – kérek bocsánatot gondolatban, de már akkor is arra gondoltam és gondolok ma is, hogy a komoly földi dolgok elintézését, például a háború és béke ügyét, nem lenne-e okosabb az asszonyokra bízni.

Mert hogy a férfiak csak a háborúhoz értenek, azt már sokszor és mindig szomorúan megtapasztaltuk.

Új Ember, 1968. ápr. 14.

Száz tojás

Egy levéllel kezdődött, ámbár abban szó sem volt róla. Benne csak ez állt: egyik rokonunk ekkor meg ekkor átutazik Budapesten és menjen ki “valaki” az állomásra, mivel csomagot hoz. Nem szeretem az ilyen határozatlan meghatározásokat, mert annak rendesen az a vége:

– Maga úgylis szeret korán kelni....

Ez a “Maga” én vagyok. Szeretek korán kelni, amíg nem kell, de amint elő van írva, azonnal nem szeretek. A nevezett vonat valamikor hajnali négy óra tájban érkezik – természetesen – a Keletibe. Azért oda, mert ennél távolabbi állomás hozzánk nincs. Ha Rákosfalván lagnánk, nem kétséges, hogy összes átutazó ismerőseink Kelenföldre érkeznének. Már bele is törődtem, bár a Keleti megközelítése hajnalban nem olyan egyszerű. Éjszakai villamos – nagyon helyesen nincs, így a szolgálati kocsival utaztam, és fájó szívvel pislogtam a Déli, valamint a Nyugati “indóházakra”, amelyeket átutazó ismerőseink elkerülnek.

A rokon asszonyosság – természetesen – az indulási oldalon várt, azaz keresett, úgy okoskodva: amint leszállt a vonatról, megszűnt érkező utas lenni, tehát lehet annyi eszem, hogy ott nem is keresem. Sajnos, nem volt. De azért egy órán belül csak megtaláltuk egymást, ami az érkező és induló vonatok zűrzavarában szerencsének mondható. Örültünk, s ezt az örömet a tekintélyes csomagok bennem majdnem lelkesedéssé fokozták. Az például, amelyet vidáman felkaptam, olyan súlyos volt, hogy Gödöllőre is kiutaztam volna érte.

– Nem nehéz? – kérdezte kedves rokonunk – a fehérneműm van benne. Hosszabb időre megyek.

A csomag majdnem kiesett a kezemből, olyan nehéz lett egyszerre. Alig tudtam megvigasztalódni, amikor reggelizés közben azt mondta: meg fogunk lepődni, milyen kedves ajándékot gondolt ki számunkra.

– Száz tojást hoztam, legalább százat... de hogyan!? Ebben a kis szatyorban...

A szatyrot felbecsülni – ahogy mondani szokás egy pillanat műve volt. Benne csak mint rántotta férhetett volna el száz tojás, ezért úgy mosolyogtam, mint akinek semmi kedve a mosolygáshoz nincs. A szatyrot fekete kendő borította, s a rokon egy szobor leleplezéséhez méltó áhítattal bontotta meg a leplet.

A szatyorban egy kis kendermagos tyúk ült. Körülnézett a resti neonfényében és tyúknnyelven valamit mondott, utána rögtön ásított.

– Na, mit szól hozzá? Ez a tyúk minden nap tojik és még csak most kezdte...

Nem tudom, mit mondtam. Nem tudom, miként vágtam csodálkozó, lelkes és elismerő képet a meglepetéshez, de azonnal megállapítottam: hálátlan és aljas farizeus vagyok, mert a tyúkot legjobban szerettem volna a falhoz vágni, vagy legalábbis felkelni és hűtlenül otthagyni.

A rokon nő már régen elutazott s mi még mindig ott ültünk kettesben, amíg a pincér finoman nem figyelmeztetett, hogy a tyúkomat vagy vigyem el, vagy takarjam le, mert ez – étterem.

A tyúk – úgy látszik – szerette a társaságot, mert azonnal kikezdett a pincérrel és később a villamosok utazó közönségével. A rokon elvitte a leplet s én ölemben a szatyorral – elkeseredetten állapítottam meg, hogy ennyi állatbarát sehol a világon nincs, mint Pesten. Rettegek a feltűnéstől. De nem lehetett elbűjnom, mert a tyúk minden leszállót, felszállót hangos káricálással üdvözölt és a kalauznő fényes ollóját is megcsipkedte...

Végre leszálltunk s akkor megfenyegettem a tyúkot, hogy vagy csendben lesz, vagy elhallgatom a száz tojást és akkor fazékba kerül.

De nem hallgatott el és – nem röstellem – mire hazaértünk, én voltam megfőzve. Hogy miket mondott kotyogó, káráló tyúknyelven – nem tudom, de benne volt az elhagyott rét, a napsütéses udvar, a kútgém és a szénáspajta, a csalán a kerítés mellett, a gólyafészek a kéményen... benne volt az elhagyott táj s a fakadó ribizlibokrok, benne volt minden, s akkor már éreztem, hogy ebből a tyúkból nem lesz leves soha.

Nem is lett!

Egy kosárban alszik a faházban, minden nap meglátogatjuk, elbeszélgetünk vele, kézből etetjük, és nem múlik el nap, hogy hol itt, hol ott tojást ne találánánk utána. Válogatott, szép, valódi “teatojásokat”...

Igen, már a huszonnegyediknél tartunk, s a Közért érdemes vezetője nem tudja elképzelni, miért veszek minden nap egy tojást. Csak egyet. Aztán eltüntettem róla az áruló számozást...

Mert tojni, amióta megvan, nem tojt még egy darabot sem.

Disznósajt

Későn feküdtem le, így meglehetősen komor hangulatban mentem a telefonhoz reggel hétkor. Odakünt még alig derengett. Szóval hajnal volt. Ki az ördög?...

– Szervusz öregem – ásított a kagylóba egyik barátom –, menj el a Viola panzióba a Svábhegyre, egy csomag disznóságot hoztak neked vidékről. A te telefonod nincs bent a könyvben, s a rokonságod úgy informálta az illetőt, hogy akkor engem hívjon fel, majd én értesítlek. Remélem meghívsz egy kis kóstolóra. Egyébként siess, mert megromlik...

Az álom rögtön kiment a szememből. Fantáziám vesepecsenyét, kunkori kalbászt-hurkát, friss tepertőt, orjahunst lóbált meg szemem előtt, és már tárcsáztam is a taxit.

– Nem veszünk fel rendelést – mondta egy hang szigorúan és én bele se kezdhettem megmagyarázni, hogy itt élet-halál, azaz egy nagy csomag disznóság forog kockán, már le is tette a hallgatót.

– Gyerünk az utcára! – bátorítottam magam és alaposan felöltözve, taxicserkészetre indultam. Vadászember vagyok, nem egy nehéz cserkészet van már mögöttem, de ilyen nehezen nem ejtettem még el vadat.

Tizenegy órákor végre “belevágtam” magam a géperező járműbe.

– Hova méltóztatik?

– Hova? Igen. Azaz. Hű a fene azt a panziót, valami virágneve van. Valahol kint.

– Ibolya?

– Az, az! Ibolya. A Svábhegyen...

– Dehogy, kérem, az a Rózsadombon van...

Az Ibolyában nem sokat foglalkoztak velem...

– Ilyen nevű úr nincs nálunk.

– Lehetetlen!

– Bocsánat, nekünk csak tudnunk kellene.

– Valami virágnevű panziót mondtak nekem...

– Talán a Viola? A Svábhegyen...

Rohantam a taxihoz.

– Viola! – a Svábhegyen!

A taxaméter szinte rekordot döntött. Mire a Violához értünk, hét pengőt mutatott. – Nem baj – vigasztaltam magam –, hurka, kolbász, orjahunst... orjaleves... tormával. Lehet egy ilyen

vidéki csomag tíz-tizenöt kiló is...

A Viola portásának eleve két pengőt nyomtam a markába, és megmondtam, ki vagyok.

– A csomagot kérem lehozni.

– Itt van! – vidámkodott a portás, és a pult alól egy pocsek, kis, zsíros papírba csomagolt valamit húzott elő.

– Eeez?

– Ez! A nagyságos úr már elment...

Összeszedtem magam. A portás ajtót nyitott, én pedig emelt fővel, de fogcsikorgatva ültem a taxiba. Ekkor már dél elmúlt.

A ronda kis csomagban levél is volt.

– Fogadjatok szívesen – írja a rokon –, és felezzétek meg Malvin nénivel. Nagyon szereti ő is a disznósajtot...

A taxinak tizenhét pengőt fizettem.

A disznósajtot pedig egészben elküldtem Malvin néninek.

A disznósajtnak szaga volt!

Esti Újság, 1944. febr. 19.

A hőmérő

Amikor így karácsony táján összegyűl a család és szemügyre vesszük a hazatért csemetéket, feltűnik, hogy az egyik milyen jó színben van, a másik meg talán egy kicsit fakóbb, mint rendesen. a hónapokig visszatartott szülői aggodalom ilyenkor kitombolja magát.

Ha a gyerek túlságosan piros: – Te, nincs neked lázad?

Ha sápadtabb egy kicsit: – Nem érzed magad rosszul?

A gyerekek persze élénken tiltakoznak minden gyanúsítás ellen – délutánra mozi és korcsolyázás az ígéret... – de a szülő nem hagyja magát.

– Itt a hőmérő, mérd meg magad.

A hőmérőnél álljunk meg egy szóra. Nem olyan mindennapi hőmérőről van szó. Ez a szerszám a családhoz tartozik, mint – mondjuk – a kakukkos óra, vagy a nagyanyám damasztterítője, “amilyent ma már nem szőnek...”

Egyszóval: ez a hőmérő megbecsült családi darab, mely a gyermekbetegségek hőskorában ott citerált kezünkben, látta aggódó tekintetünket és talán velünk örült, amikor nem kellett lázt mutatni.

Most is kivettük ütött-kopott bádog tokjából és odaadtuk a betegjelöltnek, hogy mérje meg magát. A gyerek gyanútlanul dugta hóna alá, és az idő leteltével gyanútlanul adta oda a szülőnek.

– Na! Nem mondtam!

– Mi az?

– Majdnem harminckilenc.

– De édesanyám...

– Semmi édesanyám. Azonnal be az ágyba!

A gyerek lefeküdt, de az anyai önkény itt még nem állt meg.

– Mérd meg magad te is.

Kislányom alaposan lerázta a hőmérőt, és – valami érdekes olvasmányban elmélyedve –

oda se nézett, amikor anyja kihúzta a hóna alól.

– Rettenetes!

– Mi?

– Mars az ágyba!

Fiam későbbben csendesen megjegyezte: – Legalább te se mégy moziba...

Estefelé már olyan volt a lakás, mint egy kórház. Feleségem gyanakodva nézett rám is, de mivel én nem hagytam magam, hát megmérte magát.

– Harmincnyolc-nyolc... – mondta kicsit fáradt hangon –, már egész nap nem jól éreztem magam, csak nem akartam mondani.

És lefeküdt ő is.

Este még dolgoztam. A hőmérő azonban ott feküdt asztalomon és addig kísértett, amíg titokban megmértem magam.

Harmincnyolc-nyolc... – hogy a tűz pusztítsa el... és leráztam és újra mértem. Nem engedett a 38.8-ból. Csak akkor kezdtem érezni, hogy a hideg borzongat egy kicsit és a fejem is mintha fájna...

Reggel azonban kifogástalanul ébredtem és most már csak azért is bedugtam a hőmérőt: 38.8!!

Hohó! Itt valami nincs rendjén.

Vásároltam egy új hőmérőt. Megmértem magam. Alig nyögte ki a 36.9-et. Hát így vagyunk? Otthon elő a régit. Harmincnyolc-nyolc!!

– Na, gyerekek, akartok-e moziba menni?

Fél óra alatt egészséges volt a család. Feleségem ugyan azt mondta, hogy ő már reggel akarta mondani... de ez nem változtatott a lényegen. A régi hőmérőt ünnepélyesen, de erélyesen földhöz vágtam, az újat pedig elzártam.

És azóta egészségesek vagyunk!

Esti Újság, 1943. jan. 12.

Szemüveg

Nagyon régen találkoztam az elsővel. Akkor még ókulának hívták és a nagyanyám viselte. Ködös, kedves, elnéző ókula volt, melynek kampós szárai kékeres fehér fülek mögé futottak és helyenként beleakadtak a fehér haj szigorú rendjébe.

– Add csak ide kisfiam, az ókulámat!

Fekete tokban volt az ókula, és azt hittem, a vastag üvegen át nagyoknak való, titkos dolgokat látnak az öregek.

Néha feltettem, de nem láttam rajta semmit. Összefolyt a szomszédék kertje, zöld folt lett a krumpliföld, zavaros görbeség az egész világ, s ekkor elgondoltam, hogy sok bölcsesség és megjárt hosszú utak kellenek ahhoz, hogy az ókulán lásson az ember valamit.

A második ókula is kedves volt nekem nagyon.

– Na, mi van a kis csizmákkal?

A második ókulát Nyivászi bácsi hordta, a csizmadia. Egyik szára kampós drótból volt, a másik szurkos fonálból, s amikor rám nézett, sohse az üveget láttam, hanem nevető két kék szemét.

– Kilyukadt, Nyivászi bácsi. Kilyukadt, itt bokánál, és kikapok, ha megtudják...

– Hohó! Ki tudná meg? Vesse csak le gyorsan! ültem a kis bádogkonyha mellett, és Nyivászi bácsi megorvosolta csizmámat. A kályhában ágtörmelék égett, a szobában savanyú csirizszag úszkált, és az öreg mester kezében vidám és új lett a csizmám.

Este, amikor kis csizmáimat a sarokba állítottam, Nyivászi bácsira gondoltam, és most, sok-sok év múlva újra látom ókuláját és a kis csizmákat.

A harmadik szemüveget egy tanárom hordta, de ezt már cvikkernek hívták. Csiptető szorította keményen orrához, és ha hideg üvegje megvillant, megdermedt az osztály.

– Acél!

– Bernát!

– Dahovánszky!

– Erényi!

Megállt bennem a lélegzet.

Feketének kellett következni és rettenetesen vágytam olyan ősök után, akiket Zsivánovicsnak neveztek.

Sajnos, nem dicsekedhettem ilyen ősökkel, és úgy támolyogtam ki a katedra elé, mint egy fiatalkorú, de elszánt vértanú. A cvikker jegesen villant felém és én dadogva bizonyígtattam tudatlanságom magas fokát.

Ha nehéz álmod van, ma is ennek a cvikkernek hideg villanása hűti szívemet.

A negyedik ókulát egy barátom viselte, aki alig volt tizenhárom éves, máris az öregek díszével ékeskedett. – És látsz rajta? – tamáskodtam.

– Persze. Talán jókedvemből hordom?

Ezt a barátomat nem csak szerettem, de sajnáltam is. Istenem, milyen öreg! És szomorú lettem és elgondolkozó, amikor apám először tett fel pápaszemet.

– Eljár az idő, fiam...

Azóta a pápaszemet az elmúlás fokmérőjének tartottam. Lám, nekem nem kell! Örültem és ha társaságomban valakinek volt, elkértem.

– Nem látok rajta semmit...

– Jó szemed van – mondták –, és ez annyi volt, mintha azt mondták volna: Fiatal vagy.

Nemrég sógoroméknál voltam. Annyi idős mint én (fiatal ember), és megdöbbenve láttam, hogy olvasáshoz pápaszemet vesz elő.

– Add csak ide!

– Odaadta és én vidáman felnevettem. Húgom nevetett.

– Ne bolondozz, Pista...

– Néztem a pápaszemen át és szomorú lettem egyszerre.

Szomorú és zavart. A könyvszekrény éles lett, az arcok közelebb jöttek, a szőnyegminták élni kezdtek és a szobahőmérőt három lépésről leolvastam.

– Tedd le Pista, megfájdul a szemed...

Nem, nem a szemem fájdult meg, hanem a szívem, mert ókulával jobban láttam, mint a tulajdon két szememmel.

Esti Újság, 1943. dec. 4.

Inasok

Nemrégiben cipőjegyet kaptam, s amikor elmentem vele a mesterhez, aki földim is, a mértékvétel után eldiskuráltunk a világ dolgáról. Egyszóval politizáltunk. Nem zavart bennünket senki, csak a kis inas kopácsolt valamit, mivel a segéd – ha jól emlékszem –

szintén cipőjegyért volt az előljáróságon...

A mester szeret politizálni és tud is, így talán még ma is ott ülnék, ha rá nem nézek a kis inasra, aki sápadtan görnyedt egy női cipő fölé.

– Milyen vékonydongájú ez a gyerek – mondtam. A mester megakadt a távolkeleti politika taglalásában, mert megjegyzésem egyszerre más irányt szabott gondolatainak és csak később tudtam meg, hogy nagyon elevenére tapintottam.

– Gyere ide Jancsi – mondta szinte mérgesen.

A kis inas felkelt – akkor láttam csak, hogy milyen magas – és mosolyogva elénk állt.

– Tessék, Albert bácsi.

– Mi volt tegnap ebédre? – Már nem emlékszem.

– Hát ez az! Ez a gyerek nem nézi meg, mit eszik, csak behányja, mint a szecskát, hát nem is fog rajta. – Nem vagyok éhes, Albert bácsi...

– Ez a baj! Akárki azt hiszi, hogy nem kapsz eleget enni. Ez az úr is...

– Én csak úgy mondtam – mentegetőztem –, van ilyen fajta is. Meg úgy látom, a gyerek hirtelen nőtt.

– Kapok én eleget – pirult el Jancsi –, de hát nem vagyok éhes... Mondták az üdülőben is, hogy majd megjön később az étvágyam.

A mester szelíden meglegyintette a fiút és kiküldte. – Hej, pedig micsoda apja volt ennek a gyereknek, micsoda apja! Megette a kapukulcsot is. Jópajtásom volt, kenyeres pajtásom, Isten nyugosztalja, hiszen azért vettem ide a fiát. Együtt voltunk inasok, mi is hárman, árva gyerekek és sokat veszekedtünk abban az időben, mert János elevett előlünk mindent. A boldogult majszterné kitette elénk a nagy tálat, kezünkbe nyomta a kenyeret, mi meg neki a kanállal a tálnak, amiben legtöbbször bableves volt, imitt-amott úszkáló kolbász- vagy szalonadarabkákkal. És ettünk, mint a farkasok, de sietni is kellett, mert János diktálta a tempót. Mégis éhes volt mindig, és azt hiszem, éjjel is azon törte a fejét, hogy csaphatna be bennünket.

Így történt, hogy egyszer titokzatos mosollyal ült le az asztalhoz, de nem nyúlt a kanálhoz, hanem amikor elénk tették a tálat, egy akkora kanalat rántott elő a csizmaszárból, mint egy levesmerő. Külön csináltatta barátjával, a bádogos inassal...

Mondanom se kell, hogy pár perc múlva ott hemperegtünk a földön, amíg a majszter be nem jött a nadrágszíjjal. De a kanalat elvettük Jancsitól.

Állandóan résen kellett lennünk, mert a legfurfangosabb módon járt túl az eszünkön. Egyszer evés közben azt mondja, milyen csúnya, hogy mi marakodunk. Sokkal szebb volna, ha békességben beszélgetnénk. Árvák vagyunk mind a hárman... Úgy illene, hogy tudjuk egymásról, kinek hogyan halt meg az apja... Kezdd el te, Albert.

És én elmondtam, hogyan lettem árva. Nagyon szerettem az apámat. Letettem a kanalat, úgy mondtam el. Részletesen. Tele lett a szemem könnyel és azt se bántam, hogy közben a tál kiürült. Aznap éhesen keltem fel az asztaltól.

Másnap a másokra került a sor. Puhaszívú gyerek volt az is. Az apja vízibetegségben halt meg – akkor még így hívták a cukorbeteg –, és ez hosszadalmas betegség. Mire végére ért, a tál üres volt. Nem baj! Holnap János a soros.

Harmadnap, amikor megint nekiültünk a nagytálnak, rászóltam Jánosra:

– Hát mondd el te is, János.

János ártatlanul nézett ránk és bánatosan, de tele szájjal csak ennyit mondott:

– Megholt s vége!

Aztán elbúcsúztam a mestertől, miután megállapítottuk, hogy a gyermek olyan, mint a malac, amelyiknek csak akkor van étvágya, ha marakodni lehet a tál körül és jó lesz, ha Jancsi mellé még egy inast fogad, mert a mester jóslása szerint: a béke már közel van, ekkor

pedig bőven elbír a műhely akár három jó étvágyú inast is.

Esti Újság, 1943. szept. 25.

Húsvét

Húsvét táján vagyunk. A fák egy éjszaka alatt virágba borultak, a távoli hegyek kék halmai zöldellni kezdenek, a Duna reszketve csillog a fényben és nevetve ballag dél felé.

A kék ég magasságában vadgalambok repülnek valahova, távoli erdőkbe, a parkok gypén okoszemű csókák fészekrevalót gyűjtenek, és házunk alatt a régi temetőt eltakarja a lombok susogó halma.

Húsvét táján vagyunk.

Tegnap este nehéz felhők henteregtek végig a város felett, de a hajnal már tiszta égen csókolta meg a napot: ekkor valamelyik templom harangja lágyan búgni kezdett a kormos házak felett és még akkor is lehetett hallani, amikor már régen elhallgatott.

Az utcákon sok a gyerekkocsi, a villamosok csengője úgy ugrál a házak között, mint a barázdabillegető a patak kövein, s a villamos meg-megállva megy, talán a ligetbe, vagy talán Óbudára.

A villamos tele van. Nem zsúfolt, de ülőhely már nincs, és amikor az egyik megállónál egy fiatalasszony száll fel, neki már nem jutna hely.

Azaz csak nem jutna, ha valaki udvariasan fel nem állna:

– Tessék leülni.

Odanézünk.

A fiatal hölgy is szánakozva nyomja vissza ülőhelyére a kis “lovagot”.

– Maradj csak kisfiam...

A gyerek azonban nem enged, a hölgy leül. A villamosban csend.

Mindenki mélyen megilletődött. Ennél rongyosabb gyerek nincs Pesten, nem is lehet! S a rongyok felett okos, kedves két szem.

– Iskolába jársz, kisfiam? – Igenis, harmadikba.

Megy a villamos és hallgatunk. Hogy lehetett ezt a ruhát összefoltozni?

– Vannak testvéreid?

– Igenis vannak. Tizen...

A villamos szinte megáll. Tízen!

Vidáman mondja, de hangja nyugodt. Ez a gyerek rongyaiban is egyéniség, ez a gyerek több mint az egész villamos együttvéve, ez a gyerek soha nem fog elzülleni.

A hölgy kinyitja pénztárcáját s az utasok mintha csak erre vártak volna: mindenki pénzért nyúl.

– Tedd el fiam. Édesapád munkás?

– Igenis, napszámos.

Megy a villamos a napfényes utcán és egy család vagyunk valamennyien. Szinte félek, hogy a vezető otthagyja kormányát, és ő is adoptálni akarja a kisfiút.

Az egyik hölgy ruhát ajánl fel a gyereknek. Megmondja a címét.

– Az én fiam már kinőtte... de ha nem is nőtte ki...

– Nem tetszene felírni egy darab papírra, hátha elfelejtem.

A hölgynek nincs ceruzája és papírja. A kalauznő rohan a ceruzával. Valaki noteszt tart.

– Itt a cím, el ne veszítsd!

– Nem veszítem el.

A villamos megáll, új utasok jönnek és szinte mérgesen nézünk rájuk: mit zavarunk itt bennünket? Értelmetlenül néznek ránk, mintha valami titkos szertartást leptek volna meg, mi pedig begombolkozunk, mintha eddig a kabátunkon hordtuk volna a szívünket.

Aztán leszálltam.

A villamos pedig elballagott valamerre. Talán kiment az erdőre, talán a ligetbe, vagy Óbudára? Sokáig hallottam még mindjobban halkuló csengését, és később már úgy hallottam, mintha templomi csengő csengne valahol nagyon messze. S akkor már tudtam, hogy az emberek nem a ligetbe mentek, nem is Óbudára, hanem – ebben az embertelen, könnyes, vérpárás rommávaló világban is – a szívüket vitték a Húsvét felé – feltámadásra.

Esti Újság, 1943. ápr. 24.

”Imádom!”

Az ima nálam nagyon régen kezdődött. Szinte emlékeim legelején. ülök az ágyban és egy pár száraz, öreg kéz összefogja az enyéimet.

– Mondd, kisfiam...

És én mondtam utána az imát.

Az ágy puhasága simogatott, az est zsongított, az álom a szemem körül járt és én mondtam az imát, és gyöngye gyermeki képzelettemmel felemeltem lelkem az Istenhez.

Később – a diákevek kamaszos rohanásában – az ima a templomot jelentette, ahol elcsitulnak a zűrzavaros vágyak, lassúra vált a lépés, tompán koppantak a szentelt kövek és az oltár előtt lobogó örökmécs mindig megmelegített, ha kinyújtottam feléje didergő kezemet.

Ekkor már nem könyvből imádkoztam és nem is a régi kis imádságokat mondtam. A kivilágosodó értelem szavakat keresett, melyek újak, szépek voltak és csak az én örömet, bánatomat, kérésemet vitték az Örökkévaló elé.

Aztán jött az előbbi világégés és mindig mélyen megrendített az imára zendült kürtök rivalgása s a térdre hullt harctérre induló századok halálos csendje, ahol szinte érezni lehetett az elhagyott otthonok felé szálló gondolatokat, aggódást, szeretetet, igazi imát, ami hangtalanul szárnyalt a halál felé induló férfiak lelkéből.

Ó, milyen kicsik és mégis mennyire férfiak voltak ezek a katonák, akik káromkodva ébredtek, káromkodva feküdtek és csak itt döbbentek rá, hogy az igazi kiállás hitben, vérben, fájdalomban, betegségben és imádságban akár ezrek előtt a nyílt terek porában: az egyetlen és valódi férfiasság.

Aztán jött a zuhanás Trianon halálos völgyébe. Jött a megalázás, a szégyen, az elesettség, szegénység, járvány és jöttek az imák. Az egész nemzet megtanult imádkozni és nem szégyellte már a férfiak sem egy-egy “szóra” – befordulni a templomba. Ezek a férfiak többnyire megértették a harctereket és megtanulták, hogy egyetlen félelem örökös csak – nem a halálfélelem, hanem az istenfélelem. És ahogy az imádság felé fordult a nemzet, úgy emelkedtünk ki a halálraítéltség posványából. Amilyen csendesek lettünk, olyan hangos volt körülöttünk a győztesek páholya, és amilyen fennhéjázók voltak ők, olyan alázatosak lettünk mi, mert akkor éreztük már, hogy az alázatosságnál nincsen nagyobb erő a világon.

És elhallgatott körülöttünk az erőszak süvöltése, mert halkán szólni kezdtek a kassai harangok és meghallhatták az egész világon, amikor a dómban a magyarok Te Deum-ot imádkoztak. *(lábjegyzet: 1938. nov. 2-án az ún. első bécsi döntés értelmében Csehszlovákiából visszacsatoltak hazánkhoz közel tizenkétezer km-t. Az első "visszafoglalt" városok egyike Kassa volt.)*

Nagy, szent pillanatokban mindig az ima volt velünk, mellettünk, értünk. Nagy örömeinkben, nagy sírásokban, csendben és viharokban: ima, ima.

És most mégis mind több helyen hallom, olvasom, hogy valaki imádja a lencsefőzeléket, imádja a karóráját, imádja a kirándulást és a táncot.

Préda lett ez a szó, melyet magyar paraszttól sohse hallott senki, és elkoptatott lassan, mint a kocsmaküszöb.

Mindenki "imád" mindent. A lovát, a szeretőjét, a nyakkendőjét... megszentelténítve egy szót, az emberi lélek néma himnuszát, a tisztaság, a kérés, a vigasz, a félelem, az istenkeresés egyetlen, utolsó felkiáltását, amikor már nincs semmi, de semmi segítség, mentsvár, csak az ima.

Ne imádj hát mindent, édes Magyarom, ne szórd lelked aranyát, nyelved szépségét a rombolás disznai elé, ne imádj semmit, csak az Istent, mert nem tudod, milyen idők jönnek és nincs az a vihar, mely elpusztíthatna, ha veled van az Imádság és veled van az Isten.

Esti Újság, 1944. jan. 15.

Közlekedünk

Kezdetben vala az autó. Szép négyülékes kis kocs, mely garázsomban állt és erkölcstelenül keltette magát, valahányszor meglátott. Szinte toporzékolt, hogy egymáséi lehessünk, ami nem is csoda, mert majd kipattant a bőségtől. Gyomra jóllakásig tele – még a sarokban is állt egy hordó ital –, gumijai alig hogy kikerültek a Cordatic-féle kozmetikából, és hangja álmodozóan bűgő volt, mint a jőltartott szeretőké általában.

Sokszor nem is volt rá nagyobb szükség, mégis elrohantunk valamerre, hegynek föl, völgynek le, mert a mozgás jót tett neki és így jobban is emésztett.

– Nem, nem tudnék nélküle élni! – mondtam sokszor s ezt úgy is éreztem, pedig később megszűkültek az idők és jegyre éltünk mind a ketten. Ekkor már duzzogott néha – el is rontotta a gyomrát helyenként –, és gumijai is elkoptak, ami olyan volt, mint amikor az öreg cipőből bocskort szabnak.

Ebben az időben már sokat állt, keserű lett, és megvénült. Sok bajunk volt egymással, veszekedtünk és hálásan pislogtam az égre, amikor elváltunk.

Csak autó nélkül szép az élet – gondoltam – és kikezdttem az autóbusszal.

Ez igen! Nem kell benzinjegy, nem kell garázst fizetni, nem ijesztgetnek a javítóműhelyek indokolatlan számlái. Nem ír fel a rendőr, nincs biztosítás, gázolás. E-betű, ü-betű – nincs semmi és mégis autón járni pár fillérért. *(lábjegyzet: Járművek megkülönböztető jelei. E= egészségügy, Ü ~ üzemfenntartás)*

Szerelmes lettem az autóbuszba!

Akkor hagyom ott, amikor akarom. Fizetek és kész! Még csak hátra se nézek.

Könnyű fajsúlyú szerelem volt ez, szinte prostitúció, elismerem, de kényelmes volt, s az autóbusz nem haragudott érte. Elbirt ez mindenféle szerelmet, pedig néha ötvenen is imádtuk, egymást taposva és egyszerre, ami már egy kis túlzás volt!

De azért nem tudtam volna autóbusz nélkül élni! Nem, nem! Már csak azért se, mert villamos nem jár erre felénk...

Aztán az autóbusz is pontatlan lett és rigolyás. Hol ment, hol nem ment és hiába akartam szeretni. Szidtam sokat és – talán ezt unta meg – egyszer csak megállt, de akkor már nem is kellett, utáltam, mert olyankor kellett magát, amikor nem kellett.

Fütyülök rá, van még villamos a világon!...

Van! Igaz, hogy két kilométerre a lakásomtól, de éppen ez a jó! Reggel séta, délben séta. Tágul a tüdő, erősödnek a petyhüdt izmok, torna ez, akárki akármit mond, ami a villamosra való felugrással és kapaszkodással folytatódik. Ha autó vagy autóbusz elrobog mellettünk, szinte sajnálom őket. Szerencsétlenek; hát tudják ezek, mi a kisportolt, férfias, szép élet? Tudják ezek, mi a negyvennégyessel stukázni a hídon keresztül, amikor fülünkbe erőteljes melódiákat fütyül a hóval vegyes északi szél?

A Déli Vasútnál úgy pattanok le, mint húszéves koromban, a villamos közönsége csupa rokon és darabos udvariasságuk közvetlen, igaz és őszinte.

És mióta többször gyalog járok, elandalgok a kirakatok előtt, melyek már fél éve “rendezés” alatt vannak, megrovom az előkelő hölgyet, aki autóból száll ki bevásárolni, és elbeszélgetek az újságárussal, akinek máskor autóból intettem az újságért.

És elgondolkodom néha, hogy hiányzik-e az autó, az autóbusz, a kényelem, és döbbenve állapítom meg, hogy – sajnos – nem hiányzik. Mindegyiket meg lehet szokni és el is lehet felejteni, jó és rossz oldala mindenkinek van, és nagyapáink gyalogszerrel is kényelmesen elértek – a temetőbe.

Sokáig kerestem nevet ennek az ismeretlen érzésnek, ennek a vidám belenyugvásnak, amíg rájöttem, hogy tulajdonképpen ez a relativitás... – csak Einstein nem magyarázta meg, talán nem is érezte ilyen világosan.

Paraszt

Megy a villamos. Mit tagadjuk: szorosan vagyunk. Egy kis tolakodás árán azonban mindenkinek jut hely és helyrerázódunk, mint a krumpli a zsákban.

A Déli Vasútnál a tilos oldalon felugrik egy kalap nélküli, jól öltözött fiatalember és a bekanyarodó 59-es majdnem lesúrolja.

A kalauz nyugodtan szól rá:

– Mért száll fel, kérem, a tilos oldalon, most majdnem szerencsétlenség történt.

– Hát aztán?

– Nem “hátaztán”. Tessék a rendet betartani.

Az ifjú nagyság csak legyintett: – Ne dumáljon. Tegye a dolgát.

– Az én dolgom – többek között – az is, hogy az utasok testi épségére vigyázzak, ha már ők nem vigyáznak.

– Jó, jó!...

Mindenki hallgatott és mindenkinek viszketett a tenyere. A kalauz békésen kezelte a jegyeket. Már jól bent járt a kocsiban, amikor a fiatalember azt mondta:

– Paraszt! – Nem hangosan, csak úgy magának, talán hogy – legalább önmaga előtt – felül maradjon.

Békés ember vagyok, de ha abban a pillanatban meg tudok fordulni, hát nyakon cserditem a szóbanforgó ifjút. Hála Isten, nem tudtam megfordulni, így fellobbanásom hamar lehiggadt.

Paraszt: Igen, a kalauz is azt hiszem – paraszt volt.

Mert a Déli Vasútnál egy paraszt is felszállt. Ötven körüli, szikár, kucsmás magyar. Ruháján egy kis földszagot hozott, nyakában lószórtarisznya és arcán a napnak és szélnek barna bronza. Nem sietett, nem tolakodott, egy hölgyet előre engedett, és minden mozdulatában a falu egészséges nyugalma volt. Szinte úgy éreztem, ez az ember egyedül állt a peronon és mi – a többiek – csak úgy vagyogatunk körülötte.

– Hova, bátyám? – jött a kalauz.

– Csak ide a helyőrségi kórházba. Fiamat nézem meg. Most már szépen gyógyul.

– Hálistennek – mondta a kalauz. – A második megállónál tessék leszállni.

A peronon szinte felderültek az arcok. A gyermek gyógyul.

A kórháznál az öreg magyar azt mondta az előtte állónak:

– Szeretnék leszállni. – Nem azt, hogy: pardon, azt se, hogy: szabad? – Szeretnék leszállni.

– És amikor elment, nem akkora üresség maradt utána, amekkora helyet elfoglalt.

És amikor utána néztem, tisztán éreztem, hogy igen: ez a paraszt úr volt, a kalauz is valahogy hozzá tartozott, mi többiek valahol köztük egyszerűen csak utasok, a kellemes ifjú pedig – aki úgy ugrott le a kocsiról, hogy egy iskoláslányt majdnem fellökött: – sehol.

Az ifjú nem volt úr és nem volt paraszt. Az ifjú: nem volt senki!

Esti Újság, 1944. febr. 5.

Kávéházablak

Hamvazószerda reggel. Mintha az idő is azt mondaná: – “Emlékezzél, ember!...” –, mert hamuszínű köd szállt a városra, ahol négy nyelven is dicsérik az Urat, s a városháza magas tornya végtelen messzeségbe tekint a zsiros alföldi rónán. Itt szó szerint veszik a tanyai emberek, ha a városba akarnak menni, hogy: toronyiránt...

ülök a kávéház ablakában és szemlélem az embereket, akik az utcán jönnek-mennek. Egy csapat katona is elvonult az előbb hangos kürtszóval. Pár éve még a szerbek voltak itt az urak, és Jugoszláviához tartozott ez a város, és talán akkor – Hamvazószerdán szerb katonák meneteltek itt és aligha gondoltak arra, hogy dübörög már igazi hazájuk felé a történelem véres szekere.

A városháza egyik oldalán a taxik állnak – jó öreg, de karbantartott kocsik, gondosan lepokrócozva, mint a lovak –, a másik oldalon a fiakkerosok, nagyrészt fedeles hintókkal és mind fehér lovakkal.

– Itt majdnem kivétel nélkül fehér lovuk van a fiakkerosoknak, mert esküvőre az idevaló nép csak olyan kocsira ül, melyet fehér lovak húznak – mondja a pincér, aki másodmagával cikáz az asztalok között.

Nagy a forgalom, még három pincér elkelne, de úgy látszik, a tulajdonos más véleményen van.

Fogy a pörkölt és fogy a sör. Kávét, teát szórványosan látni csak, a bennszülöttek – úgy látszik – rendesen megülték a húshagyó keddet és nem törődtek azzal a pokoli sötétséggel, ami itt este a városra borul. Mert ez aztán elsötétítés a talpán! A varjú hóna alatt, borult éjszakán, világos van ehhez képest. Az utcai villanylámpák ugyan égnek – ezt onnét tudom, mert mondták –, de úgy be vannak burkolva, hogy árva fénysugár se bágyadozik az útra. Csak azt nem tudom, hogy akkor miért égnek?

A szomszéd asztalnál egy tanyai fiatalasszony reggelizik – természetesen – sört! Kisfia – négy-ötéves pedig fel-alá robog az asztalok között. Cipőjét jól a padlóhoz csapkodja és sikerül rövid idő alatt jó nagy port felverni.

A mama újságot olvas és nem vesz tudomást gyermeke rohangálásáról, sőt amikor megáll az asztal mellett, elküldi.

– Eredj játszani!

A gyerek robog tovább, az emberek nem is vesznek róla tudomást.

Jó idegeik vannak az idevalósiaknak.

Én azonban inkább kinézek az ablakon. Szemben valami mulató-féle van, mert ablakában öles plakát hirdeti:

“Pesti sztárok! Perry és Buttler, Tamara és Billikow, Világvárosi műsor!”

Hát ezek a pesti sztárok! Nekem Billikow neve tetszett legjobban. Mert – hiába – ez a város is tudja, hogy ha az artistát Molárnak hívnák vagy Kovácsnak, a kutya se lenne kíváncsi rájuk. Mit tudhat az a Molnár, hiszen “csak magyar!” De a Buttler, az igen.

Egy öreg paraszt megy el az ablak alatt. Zsebéből kiáll a pipacsutora, csizmája tiszta, inge fehér és homlokán még ott a hamu.

Lépeget nyugodalmasan; elment, meghamvaszkodott és úgy megy a nagy tükörablak előtt, mintha arra gondolna, hogy az ablak eltörhetik, a pesti sztárok papírból vannak csak, akiket holnap talán már levakarnak a falról, de ő, a fia, az unokái, meg a föld el nem múlnak soha.

Esti Újság, 1944. febr. 26.

Cigaretta

Ezerkilencszáztizenhárom volt. Sütött a nap, az utcákon akácillat bolyongott és Szabady bácsi boltjában megcsendült a kis csengő.

– Kérek egy pakli nyolcas dohányt. És papírt is. Azóta cigarettázom. A kékes füst azóta kísér, és el nem hagyott se örömben, se bánatomban. Ha kellett megnyugtatót, ha kellett felizgatott; nem tudtam elaludni és nem tudtam ébren lenni nélküle. Bor, feketekávé, vadászat, muzika, asszony csak vele ízlett, és legkitartóbb fellángolásaim is elmúltak, csak a cigarettafüst kísért hűségeken és kitartóan.

Még álmodni se tudtam, ha nem parázslott kezemben a cigaretta és a szobában nem ködlött a szálló füst. Tollam csak akkor róttá vidáman a sorokat, ha mélyen szippantottam, mintha a tüdőmben kavargó, véremmé szívódó füst lett volna gondolataim mozgatója.

Így ment ez harminc évig.

Harminc évig nem a pénztárcámat és nem a kulcsaimat, nem az esernyőt, vagy kalucsnit néztem, hogy megvan-e, ha elindultam, hanem a cigarettatárcámat. Ha cigaretta volt: minden volt. Cigarettaival éhezni is tudtam, cigaretta nélkül jóllakni se. Cigarettaival kitartottam 25 fokos hidegben is, cigarettaival elszívelhető volt a *matézés* (*lábjegyzet: matematika (diák nyelven)*), cigarettaival nagynéniket látogattam, családi viharokat megéltem, az elmúlt háborút átvészeltam, betegségeket megúsztam... és szerelmünk nem hogy csökkent volna, hanem egyre erősödött. Cigaretta! Cigaretta!

Mindig több, mindig nehezebb kellett. Egyik a másik után. Pedig reggelenként már erősen köhögtem, fejem kóválygott néha és szívem zakatolva ugrándozott, hogy elég lesz már, mert ő valami bolondot csinál...

– Csiba te! – torkoltam le az okvetlenkedő szervet és szívtam tovább... amíg egyszer csak doktorhoz kellett vinnem, mint egy konyhavekkert, amely hol késik, hol siet...

– Nagyon keveset dohányozni, de legjobb lenne teljesen abbahagyni... vagy...

– Vagy?

A doktor olyanféle mozdulatot tett, mintha nem doktor, de sírásó lenne.

– Egyiktől tessék elbúcsúzni: vagy élni, vagy cigarettázni, de ilyen tempóban egészen rövid ideig.

Nem tagadom: nehéz búcsú volt. Legjobban szerettem volna egy embernagy cigarettát tölteni, hogy megölelhessem és finom papírját utoljára megsimogathassam. Hogy megköszönjem az elmúlt harminc évet, a cigaretták tízezreit, a szippantások millióit, a pillanatok, percek, órák szépségét, és kékarany, lágy cigarettafüsttel behálózott egész fiatal életemet.

Napokig nem ízlett semmi. Napokig alig ettem, tollat a kezembe nem fogtam, pipáimat kitisztogattam és elraktam. Temettem, temettem.

Reggelenként nem tudtam miért kelek fel, este miért fekszem le. Éjjel ha felébredtem, elmúlt cigaretták meghitt parazsa hunyorgott felém.

Szenvedtem! De múlt az idő. A napok egymásra léptek, mint a törtető emberek és a szívem (ez az óvatossá lett kalandor) megnyugodott. Reggelenként pedig nem köhögtem. (Apró kis alamizsnák, elhagyott szerelmemért.)

És a fejem se fájt már, sőt a hiányérzet – igen, a nikotin hiányérzete – helyenként kellemes volt. Hűtlen és hitvány vagyok régi szerelmem emlékéhez – mondtam magamban –, de reggel a kenyérnek és szalonnának egészen más íze volt – sajnós – jobb, mint eddig. Ebédnél is új ízeket fedeztem fel és új szagokat, melyeket rég elfelejtettem, de melyek a nikotin vastag rétege alatt harminc éven át kitartottak.

És most délben, hogy kiállottam a teraszra, megcsapott valami régi illat. Mi ez? Úristen, hát ilyen az akácillat? Ilyen tiszta, üde és bódultan édes? Ez az illat bolyongott az utcákon 1913-ban?

Mintha régi kis cipőim koppannának a boltajtóban, halkan pendülne a csengő és én a pakli nyolcas dohányt visszatenném a pultra.

– Szabady bácsi, visszahoztam a dohányt...

Harminc évig szívtam és harminc évig nem volt békesség a világban. Nem cigarettázok többet, de a régi ízek és illatok mellé most már jöjjön vissza a régi béke is.

Új Idők, 1943. 24. sz.

Könyvnap

Könyvszaga van a városnak. Majdnem azt írtam: szeptember szaga, mert régebben szeptemberben tartották a könyvnapot, vételt, eladást, csereberét – az iskolában.

S az új könyveknek furcsa, idegen s titokzatos szaga volt, mintha betűik magát az időt rejtegették volna, mely velük jön el majd villámlással, mennydörgéssel, vagy békés szép napokkal.

Én az új könyvekkel el szoktam bújni, és úgy barátkoztunk, mert a könyvekben lélek van, és nem tartozik senkire, mit mondunk – egymásnak.

A matematikát mindjárt félretettem. A fizikát is. Ezek nem könyvek, csak feljegyzések, szabályok, törvények és eredmények. A többit azonban olvastam, mintha regények lettek volna. A földrajz: útleírás, a történelem: történelmi regény, a természetrajz: állat- és növénynovellák gyűjteménye.

Szerettem a könyvet mindig és sohasem gondoltam arra, hogy valamikor majd az én

nevem is ott lesz a kirakatban, ugyanott, ahol nemrég még “Buffalo Bill”, “Nobodi”, “A tuskólábú” című hasonlíthatatlanul értékeesebb művek kellették magukat.

Szerettem a könyvet mindig és szeretem ma is. Az írást csak olvasva tudom kipihenni, és mint gyakorlott olvasó, sokszor és igaz szívvel sajnálom énem írói részét.

Ó, mert olvasni milyen gyönyörűség! Milyen könnyű, felemelő és – felelőtlen. Az író tartozik kiszolgálni az olvasót, tartozik szórakoztatni, kellemessé tenni pihenését, felvidámítani, oktatni, nemesíteni, pallérozni... szóval: tartozik.... tartozik....

Ezzel szemben az olvasó csak követel. Követel és kritikát mond. Kevés olvasó szereti igazán és fenntartás nélkül az író s még az a kevés szeretet is megtorpan a személyes találkozáskor.

Ilyen személyes találkozás a könyvnap. Az írók bent ülnek a sátor alatt, az “Olvasó” pedig megáll és végignézi a társaságot.

– Na! Hát ezek az írók!

Nem kérdi. Állítja. Mintha azt mondta volna: ezektől többet várni nem is lehet. És megy tovább.

Én nem szeretem, ha engem így néznek és mert olvasó is vagyok, napom felét már sátrak és más írók nézegetésével töltöm.

Dél előtt engem kritizálnak, délután én kritizálok, mégpedig mint olvasó, kíméletlenül. Meg is jegyezte egy nagyon kedves író társam, hogy mint olvasó elviselhetetlen vagyok és jövőre rácsot kér a sátor elé a következő felírással:

“Az írók etetése és bántalmazása szigorúan tilos!”

Esti Újság, 1943. jún. 1.

Piros tojások

Barátom ötvenéves, festőművész és utálja a keménytojást. Volt idő (azokban a “régi jó időkben”), amikor barátom húszéves volt, szerette a tojást minden formájában, és művészi szárnyait a párizsi diáknegyedben bontogatta, sőt megpróbált repülni is velük. Ez a repülés nem látszott lehetetlennek, mert a szárnyakkal legfeljebb negyven kilót kellett volna erről a cudar földről felemelnie a művészet súlytalan magasságába, ahol a nehézkedés törvényei nem érvényesek.

Barátom azonban érthetetlenül ragaszkodott a földhöz. Itt akart művész lenni, valami kis sikert elérni, legalább annyit, hogy testsúlyát félkiló kenyérrel és tíz deka párizsival növelhesse. Erről azonban szó sem lehetett, mert nemcsak a padlásszobának nevezett cinege-odút, de az esetleges kenyeret és párizsit is bátyjával kellett elfeleznie, aki orvos akart lenni, és a másik ágyról nézte a mennyezetet.

Időnként távoli morgás hallatszott, pedig Párizs ege felhőtlen volt, amint az húsvét előtt illik, még Párizsban is.

– Egy ilyen tűzérsegi lövedék árából fél évig megélnénk – mondta barátom, a festő.

– Hallod... tűzerek gyakorlatoznak...

– Hallom hát; elég közel van hozzám a – gyomrom... de ne zavarj, valami mozog bennem.

– Talán giliszta – vélte barátom, nem gondolva arra, hogy a gilisztának is élni kell valamiből, és ők már hetek óta koplaltak.

A báty' gyomrára szorította kezét, hogy a korgás ne zavarja, mereven nézte tovább a padlásdeszkákat, majd tántorogva felkelt, és azt mondta:

– Megvan! Tojást fogsz festeni! Művészi pirostojásokat! Húsvét!... Na?...

Barátom felugrott. Az ötlet remek, de hol a tojás? Sok tojás?

– Betesszük ruhádat a zálogba, úgyis itthon festel... én meg árulom. Két nap alatt kiváltjuk.

A báty' ezek után elloholt a ruhával, barátom pedig panyókára vette egyetlen pokrócát, mint a római polgár a tógát, azonban inkább egy szicíliai rablóvezérhez hasonlított.

De megjött a tojás, sőt cigaretta és élelem is. Telt a ruha árából, hiszen dőlni fog a pénz.

– Ilyent még nem látott Párizs – jósolta a báty' –, a ruhád helyett pedig újat csináltatunk.

És elkészültek a csodálatos tojások, húsvéti jelenetekkel, kis nyulakkal, báránnyakkal, barkákkal, sőt bibliai jelenetekkel.

– Gondolatok majd ránk – sóhajtották a magyar sorstársak, és megették a maradékot, egy pár kemény tojást, melyek gyengébben sikerültek.

Barátom elgyengülve állt a nagy munka után, és amikor bátyja egy kölcsönként kenyereskosárba rakta a tojásokat, csak intett, mint az anya, aki tengerentúli aranybányába küldi gyermekeit:

– Vidd őket... természetesen előkelőbb üzletházakra gondolok – tette még hozzá, aztán lefeküdt, elhatározva, hogy szürke ruhát csináltat, és galambszürke kalapot is vesz.

A báty' pedig vitte a tojások színes dandárját, s amerre vitte, megálltak az emberek. Megálltak és arcuk nevetőre nőtt, mint a napraforgó júliusban.

– Csoda! – mondták. – Ilyent még nem láttunk.

– Azt elhiszem – mondta gögösen a báty', és befordult egy nagy üzletbe, ahol mindenféle húsvéti csecsebecséket árultak.

– A főnököt keresem.

És jött a főnök, pocakosan és kecskeszakállal.

– Parancsoljon. – És szeme gyönyörködve állt meg a tojások színes gyülekezetén. A fiú csak a kezével intett a kenyérkosár felé.

– Íme!

– Tessék? – érdeklődött a főnök, de már kevésbé mosolygott.

– Tojások!

– Látom, uram... – és gyanakodva nézett a fiúra.

– Húsvéti tojások, művészi kivitelben. Kis nyúl, meg báránnyak, barka...

– Nem értem uram, mit óhajt?

– Eladni! Hiszen ugye tudja: jön a kis nyúl... reggel, sőt hajnalban, és berakja a tojásokat...

– A nyúl? – és a főnök merev lett, mint a diadalív oszlopai. – Uram, az lehet, hogy ön... – és jelentősen homlokára mutatott –, feltételezem, engem nem néz annak.

– De kérem, hiszen ez a szép szokás, az egész világon...

– Uram – emelte fel kezét a francia –, ne tévessze össze a világot az én üzletemmel. A világ odakünt van – mutatott az ajtóra... – amelyen barátunk kitértorgott, miután az előbb említett világ összedőlt benne.

De nem hagyta magát, mert öccsére gondolt, aki ebben a pillanatban határozta el, hogy nyakkendő is vesz... miért ne venne?

A báty' pedig egyik üzletből ki, a másikba be, de a jó franciák nem is hallottak a pirostojsárról.

– Uram, uraim, húsvéti tojás, színes jelenetekkel...

– Mit akar?...

– A kertben a kis fészek, a ribizlibokrok aljában, jön a nyulacska...

– Távozzék kérem, mert rendőrt hívok!

Végre délután egy amerikai cégtáblát látott meg. Talán ezek? És bement a boltba, elképedetten, és eltökélte, hogyha itt sem sikerül...

Az amerikai szeme kinyílt, és zsebébe nyúlt, mintha máris csekkfüzetet akarna elővenni,

de csak a zsebkendőjére volt szüksége.

– Mister, hiszen úgyis tudja ezt a gyönyörű európai szokást – jön a kis nyúl, tavaszi kert... kis fészek, és a nyuszi odarakja a tojásait. Reggel jönnek a gyerekek.

Az amerikai kivett egy tojást, megforgatta, megszagolta.

– Szép, igazán szép! Mennyit tudna ebből két nap alatt szállítani?

– Ezret – suttogta a báty’ – ezret, darabja két frank... és úgy érezte, menten összeesik a boldogságtól. – Persze, valami előleg...

– Rendben. Még csak azt mondja meg uram, miből vannak ezek a tojások?

– Hogy-hogy miből?

– Úgy értem: gumi, fa, kaucsuk...?

– Dehogy! Ezek valódi tojások. Nem utánzat. Tyúkból vannak – és nevetett, az amerikai azonban kedvetlenül legyintett.

– Akkor sajnálom. Talán tessék a tojáskereskedőhöz menni – és elfordult.

A báty’ csak szürkülettel érkezett haza, és barátom megremegett a pokróc alatt, amelyet előkelő emberek plédnek hívnak. Megremegett, és az ablakhoz ment; az ablak azonban nagyon magasan volt, így nem ugrott le.

De három hétig keménytojást ettek, minden nélkül. Azóta barátom nem tud tojásra nézni, de ettől még lehet valaki nagy művész.

Új Ember, 1959. márc. 29.

A sintér

A “sintér” magyarul gyepmestert jelent. Hogy a gyepmester németül mit jelent, nem tudom, de hogy nem sintért, az bizonyos. Nem tudom azt se, hogy más államokban ez a “kutyaugy” miként áll, de hogy a fővárosban még mindig látható kerekese ketrecek a múlt csökevényének, undorító anakronizmusának tartom, ezt nem tagadhatom. Ez a kocsisötétséget hint maga körül, mint egy kivégzőosztag, amint négy lábú, hűséges barátainkat viszi a vesztőhelyre.

Ezekután áttérhetünk Morzsa esetére, aki itt lakik egy utcával lejjebb és semmi különösebb ismertetőjele nincs, minthogy bárki szólítja, odamegy, csóválja a farkát, jelezve, hogy ő megbízik az emberekben, különben is, mindenkit ismer és a legtöbb arrajáróval köszönő viszonyban” van.

“ – Szervusz, Morzsa, hogy aludtál? – mondja neki a szerelő csak úgy bicikliről... és Morzsa válaszolni se tud, már tovább karikázik.

– Most nem érek rá, Morzsa –, mondja neki a postáskisasszony, akit Morzsa hosszabban akar üdvözölni, esetleg lekísérni a megállóhoz.

És Morzsa mindezt érti. Nem akaszkodik senkire, nem tolakodik, farkával billent a távozó után és hasrafekszik házuk előtt, elgondolkodva az emberek céltalan rohangálásán.

Ha ráérek, megsimogatom, elmondom, hogy hideg van, vagy meleg van, amire Morzsa meglengeti a farkát, ami annyit jelent, hogy – bizony hideg... – vagy: bizony, meleg, de hát ezen nincs módunkban változtatni.

Egyszer már messziről elém jött és fejét féloldalt tartva, lábával a füléhez kapkodott, ami annyit jelentett, hogy:

– Nézd meg már, mi csíp ott?

– Hú, Morzsa, mekkora kullancs! Morzsa, te az erdőben csavarogtál.

Morzsa szeme kajánul csillogott.

– Igen, egy ismerősöm hívott meg... azt mondta: rókák vannak.
Erre nem szólhattam semmit. Az erdő itt van az utca végén és Morzsában vadászvár csörgedezik.

A kullancsot kihámoztam a bozontos szőr közül. – Na, itt van!

Morzsa megszagolta a mogyorónyi férget, aztán bekapta.

– Hát, öregem, nagy disznó vagy...

– Biztos, ami biztos – nézett rám sértődés nélkül így nem mászik rám többet.

Ez ellen nem szólhattam semmit, mert ami logikus, az igaz is, hanem zsebrevágva farkcsóváló hálálkodását, hazamentem, Morzsa pedig tovább szemlélte a világ jelenségeit, melyek nemcsak abból állnak, amit egy kutya lát, hall, szimatol, hanem abból is, amit érez. Amit megérez.

Mert jött egy kocsi. Egy kocsi. A kocsi előtt lovak, a bakon egy ember, a járdán két ember. Semmi. Jár ilyen erre száz is. Jön és megy. Azaz... azaz: ezzel a kocsival valami nem volt rendben. Az a két ember... Morzsa felült.

Valami titkos kisugárzás indult el arról a kocsiról, azoktól az emberektől, valami félelmetes intés. Morzsa bement volna a házba – saját házuk előtt feküdt éppen – de a kapu zárva. S a kocsi jött, s az emberek közeledtek.

Morzsa elindult. Nem tudta miért, de el kellett indulnia. Csak úgy lépésben.

– Eridj elibe – intett az egyik ember, s a másik a dróthurkot magamellé szorítva, keríteni akarta Morzsát. Morzsa ezt már nem engedhette. Tudta, hogy immáron baj van – a kocsi is megállt – tehát a bizalomnak egy kis maradékával ugyan, de kísért a csapdából. Az ember utána... de most már gyorsabban. A kutya is. Morzsa átment a túlsó oldalra. Az ember is, és most már a másik is közeledett. Sőt egy komisz kölyök jött alulról, mint önkéntes hajtó. A veszély most már nagy volt, és Morzsa világosan érezte, hogy a kör sebezhető pontja a gyerek, de a gyerektől egyenlő távolságra volt a két sintér. Morzsa ezekután – bármily örülségnek látszott – amint a szemtanúk elbeszélték közeledett az emberekhez, akik kajánul hátrahúzódtak – hiszen a kutya úgyis jön –, de ezzel széthúzódott a kör és Morzsa egy villámgyors mozdulattal kitört a gyerek mellett.

Nem folytatom.

Ez a fogócska félóraig tartott, mert a kutya mindenáron haza akart menni és nem értette, sehogy se értette, miért nem nyitnak ajtót. (Amint később kiderült, asszonya a piacon volt.)

Végül is Morzsa maradt a győztes, de kutya-szívében és hűséges bizalmában teljesen megrendülve.

Másnap reggel nem fogadta a köszönésem, csak rám nézett és undorral otthagyt.

Megörültél, Morzsa?

Azóta a kutya önkéntes rabságra vetette magát. Fekszik a kerítés mögött és hiába szólok hozzá, csak néz, és szemében szomorú utálat van. Eddig úgy nézett rám, mint egy rangbéltre, mint egy másik kutyára..., most úgy néz rám, mint egy vadállatra. Mint egy emberre!

És én dühös vagyok, mert ember vagyok, mert Morzsának igaza van.

Új Ember, 1949. aug. 14.

Szekerek

Néha éjjel felébredek valamire és hallgatózom. Mi volt ez? – kérdelem magamtól. Mi gyűrüzik álmaim taván, miért verik az apró hullámok az ébrenlét kapuját?

Hallgatózom és felébredek egészen, mert távoli szekér zörög az úton, csendes kattogással,

mintha beszélgetnének a küllők, a kerekék, a saroglya és a löcs. Néha fordul a lánc is, mint a mérges öregasszony, s ahogy halad a szekér, alá lépked a lovak dobogása.

Kattog a szekér... Kislány ül az öreg utas mellett a nagy szűr öblében és új babáját öleli magához, hogy ne féljen, s ő csak azért nem fél, mert kis szívében anya már, s az anyának, ha a gyerek fél, nem szabad félnie.

Távolodóban zörög már a szekér, s most már tisztán látom a kislány arcát is – ahogy nagyanyám mesélte –, látom piros köténykáját és megrettent arcát, amikor egyetlen zökkenővel megállt a szekér és felhúzott pisztoly kakasa csattant.

Aztán fáklya lobbant fel a kocsi mellett.

– Ereszd le a zablát, Gyuri. Mondtam, hogy nem ez az a kocsi. Jó estét kívánok...

– Jó estét, megijesztették az onokám...

A szálfamagas legény a zsebébe nyúlt.

– Ejnye, ejnye, pedig éppen neki hoztam valamit... és a piros kis köténybe még pirosabb almákat rakott a betyár.

Zörög a szekér elhalóban és gondolataim elmúlt idejéből előjönnek az árnyak. Elmúlt szegénylegények és elmúlt császári parancs, hogy statárium legyen az országban.

Nagy csend lett akkor a betyárszállásokon, de dobogott a föld, ahol bitófát ástak és pergett a dob, amikor eltörték a pálcát.

És az a kislány is meghallotta a dobot és elszökött az asszonyokkal, akik kíváncsiak voltak és borzongani akartak.

Pergett a dob és három legény áll a négyszögben rongyosan, némán, elnézve valahova, ahol nincs már senki. A csend hátán pergett a dob: birkát loptak a legények.

– Van-e valami kívánságod? – kérdezte a bíró az elsőtől, de az csak megrántotta a vállát.

– Semmi!

– Neked sincs? – intett a második felé. Az csak a földet nézte, de nem válaszolt.

– Hát neked? – fordult a harmadikhoz. – Neked sincs?

S a kislány szívére mintha az elmúlás tette volna dermedt kezét. Az a legény volt a harmadik, aki az almát adta. Az a szép, szürkeszemű, magas legény, aki 130

fejvel volt magasabb a tömegnél, amely felett elnézett, mintha a messzeséget nézné, az enyészet messzeségét.

A lányka ekkor kilépett a szoknyák közül és sikoltani akart, de nem tudott, csak a kezét emelte fel s erre odanézett a legény. Szeme meleg lett, talán párás is.

– De van! – és kinyújtotta a kezét. – Azt a kislányt vigyék haza... Ne lásson engem úgy...

Erre felsírtak az asszonyok és hazavitték a kislányt s hazamentek maguk is.

Néha felébredek valamire, hallgatózom, s ilyenkor az idő éjszakájában előzörögnek öreg szekerek.

Új Ember, 1953. aug. 9.

Szigliget

Mászom a hegyet s magamban feszegetem, hogy talán nem is “hegy” ez a hegy, csak domb. Erősen zihálok, de nem állok meg, mert nem jut eszembe megállni: annyira izgat ez a probléma: hogy hány méternél is kezdődik a hegy?

Végre felérek. Leülök egy ledőlt fadarabra és – bár erősen fűjtatok még – elfelejtem a

valóban nem fontos kérdést, mert akár domb, akár hegy, a szigligeti vár falának támasztom hátam s ahogy szívem zakatolása elhallgat: egy leszek a “Tér”-rel s az “Idő”-vel, amely végtelen, tehát elférek benne.

Most elsősorban nem a történelemre gondolok, amelynek hallgatag kövei itt feküsznek mögöttem; nem a várra gondolok, amelynek időmarta, töredék falához támaszkodom, hanem a szememmel érzek és gondolkodom, amely issza a fényt, a messzeséget, a percek, a Balaton ködbevesző ragyogását, a somogyi part házait, dombjait, erdeit, a múltamat, a szülőföldem nekem szent örök jelenét.

De emlékeim egyre ködösebbek lesznek, a fal amelynek támaszkodom – egyre hidegebb, mintha arra figyelmeztetne, hogy nem Somogyról álmodozni jöttem ide, hanem megnézni a szigligeti várrom töredékes valóságát.

A szemem most már csak néz, de nem lát, mert fülemben suttog a körülbelül hétszáz éves falakat simogató szél. Az emberekre gondolok, akik ezt a várat építették, a kezekre, amelyek fáradtak benne, az emberi gondolatokra és tervekre, hogy miért és hogyan.

A szigligeti várat, éppen úgy, mint Hegyesd, Csobánc, Tátika, Sümeg, Rezi, Tihany várait – IV. Béla király adományaként, de – a tatárjárás után – a népért való aggodásból a pannonthalmi bencések építették 1260-ban megfelelő kézművesekkel, helyi kőfejtőkkel és mészégetőkkel.

Mindezen történelmi adatokat persze könnyen suttoják a régi kövek, hiszen – mielőtt feljöttem ide elolvastam Kozák Károly úr “Szigliget” c. könyvét és hálás vagyok – a kövek nevében is –, hogy mindezen valóságokat elmondhatom.

A királynak, IV. Bélának azonban annyira megtetszett a “jó és hasznos vár” hogy már 1262-ben visszavette a bencésektől és más birtokot adott nekik helyette, mert a népéért aggodó király az akkor még kisebb terjedelmű várat elsősorban nemcsak a tatárok esetleges újabb támadása ellen építtette, hanem a kiskirályokat játszó, garázda főurak ellen is.

Amíg ezekkel a gondolatokkal játszom és letekintek a vár alatt elterülő falura, eszembe jut az is, hogy ez a falu nem a régi falu, amely a ma is álló templomrom körül állt, hanem az újfalu – “Wyfalu sive Zegligeth” –, mert a régi falu a vár oltalmába – azt is mondhatnám, a hóna alá – ide költözött.

A falu ideköltözése után természetesen új templomra is szüksége volt, tehát feltehető, hogy a mai templom a XIII. században, 1260-1262 között épülhetett.

A keleti nap már nem süt a szemembe, s gondolataim a történelemből visszaugranak hozzám, mert a Balaton káprázatosan ragyog és tegnap olvastam az újságban, hogy az első halászhajókat már elindították...

Badacsony néz ide – csákány- és dinamit marta kékecsszürke oldalával, fehér pincefalaival; idénéz a múlt, Kisfaludy és Szegedi Róza, s az Anna bálok hajdani takarodóját hallom... Széchenyire gondolok, az első gőzhajóra s arra, hogy a múlt hetekben két ember jégvágás közben belefutott a Balatonba. S arra is – az iskolában egy fiú mesélte –, hogy lékből horgászott, belecsúszott a lékbe, s ha nincs ott a barátja, bizony beleveszett volna.

Igen, az iskolában; s most el kell mondanom azt is, hogy kerültem az iskolába. Azt is mondhatnám, hogy álmomban, mert majdnem így történt.

Különféle betegségekkel kapcsolatban az idevaló doktor (nagyon ajánlom mindenkinek!) különféle nyugtatókat rendelt beteg szívemnek és idegeimnek, egyúttal ebéd utáni alvást is. Egyszóval – mint egy rendes beteghez illik – mélyen aludtam a Szigligeti Alkotóház egyik szobájában, de álmomban mintha valaki kopogtatott volna az ajtón s mintha én azt mondtam volna:

– Tessék!

Igen, így lehetett, mert egy hölgy lépett a szobába, és mielőtt magamhoz tértem volna, megígértem, hogy – bár eddig nem tettem és a doktor parancsára ezután sem teszem – elmegyek az iskolába a gyerekekkel beszélgetni, amit ma író-olvasó találkozóznak hívnak.

A hölgy – a helybéli igazgató-tanár felesége – valószínűleg meglegedetten távozott, míg én nagyon elégedetlenül néztem a mennyezetet.

De hát ígéret az ígéret, amit be is kell váltani. Így aztán a nagyon meleg fogadtatás után egyszer csak ott ültem a katedrán, talán száz gyerek szemének “keresztűzében”. Megjegyzem, “keresztűz”-ről szó sem volt. A gyerekek – fele lány a bal oldalon, fele fiú a jobb oldalon – nagyon egyenesen és kíváncsi barátsággal néztek a szemembe, és nagyon épkézláb kérdéseket tettek fel.

Főleg a lányok, akik mintha bátrabbak és szellemileg érettebbek lettek volna, mint a fiúk... A kérdések is talpraesettebbek és világosabbak voltak, mint a fiúké, és negyedóra múlva az épülő, tiszta barátság szellemében már mesélni is kellett.

Hát ezt is, azt is.

Végül elmeséltem azt, ami nem mese, amivel mégis a legnagyobb sikert értem el, amit valahol már meg is írtam.

Hogy van nekem egy barátom Erdélyben, a Kelemen havasok alatt, akinek dolgozószobáját egy óriás medvebőr díszíti. Nagyon megtetszett nekem ez a medvebőr és barátaim jóvoltából egy szép hajnalon már ott ültem a dértől csillogó havason és vártam a medvét... Persze tudtam, hogy nem megy az ilyen egyszerűen és talán még sokszor fel kell jönnöm azért a medvebőrért... hát unalmamban Dörmögő Dömötörre gondoltam, aki – Sebők Zsigmond könyvéből – a barátom volt, két csemetéjével, Zebulonnal és Dorkával együtt... Amikor itt-ott megmozdult a hatalmas málnaerdő és kijött a tisztásra Zebulon és Dorka – két szép medvebocs, és utánuk Dörmögő Dömötör, vagy a felesége. Ezt izgalomban már nem tudtam megállapítani.

A hatalmas medve átkarolt egy nagy kévére való málnát és lehajtotta a földre, hogy a málna érett gyümölcshöz a két kis bocs is hozzáférjen...

Csámcsogásuk hozzám is elhallatszott...

A lányok szeme aggódó volt, a fiúké csillogó...

– Aztán? – suttogott valamelyik kislány riadtan – aztán?...

– Aztán elzártam a puskám, tele lett a szívem a három mackóval, és soha-soha többé nem kellett nekem medvebőr...

És ekkor életem egyik legszebb jelenete következett. A bal oldalon ülő lányok, boldog felszabadulással, kivétel nélkül tapsolni kezdtek... míg a fiúk között nem láttam egyet sem tapsolni.

Aztán röviden elköszöntem, mert ennél többet nem adhat már nekem a sors. A kis Palánták tapsában az Anyák örök nagy szíve dobogott, a Gyermekek féltése, a kis bocsok féltése, a Család féltése... és most már búcsúzhattam békességgel, tanítványok és tanárok szeretetével a szívemben.

Igen, így volt!

Lenézek a falura, az ófalura és az újfalura, és lenézek az 1782-ben épített Lengyel-kúriára s mellette az 1720-ban újraépített templomra, amelyek szinte összekötik az idők s az embereket.

Az ófalu nádas, kőből épített, valószínűleg nedves házai lassan majd gazdátlaná válnak, mert a legújabb falurész már egészséges, száraz és teljesen modern. Lent van a síkon, mert nem kell félni sem töröktől, sem tatártól, sem senkitől. Kifogástalan útjain autóbuszok járnak, s aki akar, pár fillérért utazhatik Tapolcára, Keszthelyre vagy Hévízre és a vasútra.

Lenézek a Lengyel-kúriára, melynek bejáratát a Lengyel-címer és egy vers díszíti, melyet Marton Mihály püspöki szakács írt, megmagyarázva, hogy a címer eredetileg a várkaput díszítette. Ebből is látható, hogy az akkori püspöki szakácsok ételekben és versben is költők voltak.

A vers egyébként így hangzik:

*“Nemes vagyok küszál
Lengyel nemesített
Még nemesebb azzal
Itt felékesített
Boldizsár az várban
Magasra vitetett
Íme mert leestem
Ide emeltetett.”*

A versnek történelmi értéke is van, mert megtudjuk belőle, hogy a címert Lengyel Boldizsár készítette a várkapura, ahonnét azonban valamikor később – a vár romlásával együtt – leesett és Lengyel Imre a barátságosabb időkben a kapubejáratot díszítette fel.

Aztán lenézek a templomra és a káplánra gondolok, aki most ment el s akiről igazán nem gondoltam volna, hogy – az egyik tanár mondta – lelkes futballista. Ha jól emlékszem, bal halfot játszik az iskola csapatában...

A mostani káplán új ember s reméljük, szintén szereti a futballt.

A templomra gondolok, amelynek falai hét évszázad hidegét őrzik, mert szeretek a fal mellett ülni, bár a falakból – még nyáron is – szinte sugárzik a dermesztő hideg.

A vasárnapi misékről kitóduló’ fiúkra és lányokra gondolok, az elegáns hócipőkre, kucsmákra, ruhákra, amelyek Budapesten is megállnák a helyüket, s messze a múltba visszaszállva arra gondolok, hogy az én falumban legjobban öltözködő tisztartó gyerekek soha nem öltözködhettek ilyen szépen. Ez pedig nagyon jó.

Melegen, ragyogóan süt a nap, megszólal a déli harangszó is, és én csak azt kívánom, hogy ezek a gyerekek és utódaik is mindig ilyen jól öltözzenek és soha ne tudják meg, mi a vész, a háború szegénysége és szennye, és ne tudják meg az utódaik sem! Ámen!

Új Ember, 1966. márc. 13.

Juli néni

Juli néni – dolga végeztével – eljár-kél a városban, amíg indul a kocsi vagy a vonat, ámbár inkább kocsi, mert az nem kerül sokba, azaz – valljuk meg: nem kerül semmibe. Juli néni tehát libáitól búcsút véve a piacon, elnézelődik a városban azzal, hogy majd vesz valamit; ezt a kellemes szándékot azonban addig halogatja, amíg egyszer csak ráébred, hogy eljárt az idő. Nem vesz tehát semmit, mert az unokáknak a cukrot már a piacon megvette, s a pénz, amit a derék szárnyasokért kapott, úgyis olyan furfangosan van elrejtve, hogy bajos lenne elővenni...

Feltelepedik tehát a kocsira – hátul a saroglyában, ahogy egy szegény özvegyhez illik –, az úton nagyokat sóhajt és igen kellemesen érzi magát.

A várostól való menekülés azonban nem sikerül mindig ilyen simán. A városnak rejtett szépségei és megejtő kirakatai vannak, amelyeknek nehéz ellenállni. Igazságtalan tévedés lenne azonban azt hinni, hogy Juli nénit a vég vásznak vagy a selyemkendők el tudják csábítani. Erről szó sem lehet, de egy szép napon döbbenten állt meg a hatalmas kirakat előtt, melynek fekete keretében, belül, megfelelő trónuson ott állt, azaz feküdt egy gyönyörű – koporsó.

Ennek a szép napnak van már vagy tíz esztendeje, de Juli néni azt a csodálatos bizsergést még ma is érzi, ha rágondol.

Juli néni rejtékhelyén akkor megborzongtak a bankók, mert érezték, hogy a sublód levendulaszagú nyugalmanak befellegzett. Hiszen látott ő már koporsót eleget, mert egy özvegynek illik eljárni temetésekre, ahol bátran ki lehet sírni a menyekkel és a vőkkel folytatott csatározások mérgét –, de ilyent még nem. Ilyen aranylábú, tükörfényes alkalmatosságot nem hordott még az otthoni kopott szentmihály lova, amely – tudvalevőleg – olyan mértékben “ló”, mint amilyen mértékben a mosóteknő nagybőgő.

Mire tehát az öregasszony észrevette volna a csábítás mérvét, sőt mire a család tudomást szerzett volna Juli néni szándékáról, a koporsó már gazdát cserélt és a vő – Kapás Kis Mihály – csak az istállóban mondott egyet s másfélbolond vénasszonyokról, ott is csak a lovaknak, mert a hatalom Juli néni kezében volt. Azt azonban kikötötte, hogy a koporsót kizárólag este szállítja és széna között. Aztán felteszik a padlásra, hogy ott várja meg az alkalmas pillanatot. (Hogy ő mit tartott alkalmas pillanatnak, erre vonatkozólag nem nyilatkozott...)

A koporsó tehát megérkezett az éji órákban, de nem foglalhatta el helyét a padláson, mert a szűk fordulóban nem fért el.

– Akkor tegyék a kamarába – rendelkezett az öregasszony –, de ne a földre, mert megvetemedik.

Igy azután a koporsó egy teknőlábra került aranydíszestől, mindenestől, előkelő fényt és szagot terjesztve, miközben Kapás Kis Mihály köpött egyet, igaz, csak kint az udvaron.

– Olyan szaga van, mintha máris feküdne benne valaki – mondta feleségének –, az ételfélét hordjátok el mellőle.

– Majd elmegy a szaga – vigasztalta férjét ifjabb Juli, aki méltó lánya volt Juli néninek –, aztán erre sincs már gondunk...

Másnap az unokák körülugrálták a koporsót, hogy a kamrát le kellett zárni, délután pedig több öregasszony érkezett koporsót nézni.

– Igazad van Juli, te már legalább tudod, miben fekszel.

Juli néni erre kedvesen megsimogatta a koporsót, de kezenyomát azonnal le is törölte.

A koporsót aztán megszokták, sőt hónapok múlva a fiatalasszony titokban benne tartotta a kenyeret. Később más ételféléket is. Egyszer a macska ellopott valami húsfélét, amin Juli néni igen felháborodott:

– Itt van ez a koporsó, okkal-móddal mért nem használod? Ki kell bélelni és nagyon vigyázva hasznát lehet venni; vagy azt gondolod, olyan hamar szükség lesz rá?...

– Miket nem mond édesanyám – könnyesedett el ifjabb Juli, mire megenyhült a légkör, különösen, amikor a vő is beleszólt, hogy ilyen drága és szép holminak nem lehet a tetejét csak úgy dobálni, hanem rézpántot kell rá veretni s akkor úgy nyílik és zárul, akár az óra.

Juli néni – kivételesen – helyeselte a vő indítványát. – Igazad van, én sem szeretem hallgatni, amikor szögelik a koporsót.

Ezekután a koporsó teljesen elvesztette enyhén riasztó, de magasztos jellegét. Cukor volt benne és só és köménymag. Valósággal hasat eresztett a kalácsoktól, és igen nehéz volt elképzelni, hogy a gyömbérszagú légkörben valaki majd egyszer befekszik végső pihenésre.

De hát mindennek eljön az ideje.

Tél volt éppen és este, amikor bekopogott Kelemen Jancsi a felsőfaluból.

– Nagy járatban vagyok – zökkent a padra –, meghalt édesanyám, aztán az volt az utolsó kívánsága, hogy vegyük meg, kérjem el Juli néni koporsóját.

– Azt nem lehet! – hördült fel Kapás Kis Mihály, aki már lakatot is csináltatott a koporsóra...

– Miért ne lehetne? – mondta Juli néni – utolsó kívánsága volt szegénynek, Isten nyugtassa, csak hát drága volt fiam...

– Nem baj.

– Külön rézpántokat is csináltattunk rá...

– Nem baj.

Juli néni megmondta a végső árat, mire a fiú – kissé meghökkenve – harmadszor is azt mondta:

– Nem baj.

– Akkor reggel jöhetnek érte.

Azóta évek múltak. A vő már kopasz, az egyik unoka férjhez ment, csak Juli néni tartja magát, de egyelőre – mintha nem akarna koporsót vásárolni.

Vagy talán nem mer?

Új Ember, 1954. jan. 31.

Emlékezés Kittenberger Kálmánra

mikor leírom ezt a nevet, szinte nem is a papírra nézek, amelyre írok és a fényképre sem, amely rám néz a falról, és a kertre sem az ablakok előtt, ahol varjak totyognak a kopasz fák alatt, hanem magamba, emlékeim időtlenségébe, amikor kifulladásra felérek a Franklin nyomda negyedik emeletének utolsó fordulójára, s egy kis lélegzetet véve, felnézek a lépcsők végére, ahol egy ember áll és néz hideg kék szemével, aztán a kezét nyújtja, egész tenyérrel, férfias, egészséges parolára:

– Kittenberger Kálmán... erre tessék... – intett a rácsos folyosó felé.

Aztán már nem magáztuk egymást soha többet, mert ismerkedésünkre áldomást ittunk és elfogadtuk egymást olyannak, amilyen, megéreztve, hogy egymásban soha nem csalódhatunk, s az a parola ott a rideg, hideg lépcsőházban első ugyan, de végleges.

Félóra múlva már egészen otthonosan ültem a nagyságra, színre és szagra is rókalyukhoz hasonló szerkesztői szobában, amelyben az egyetlen villanykörte mellett csak az első találkozás tártszívíű fénye világított.

Keveset beszéltünk – legalábbis egyelőre –, gondolatainkban tapogattuk egymást, egy kis óvatossággal, egy kis szeretettel, már írásaink után is előlegezett megbecsüléssel, miközben az óriás kafferbivaly feje nézett ránk a falról s a szerkesztői asztalról olyan kézirat-saláta-halom, amelynek rendezése egyszerűen képtelenségnek látszott.

Kittenberger Kálmán, főszerkesztő azonnal észrevette tilosba tévedt szemlélődésem, mert felállt és azt mondta:

– Nekem dolgom van a nyomdában, amit még ebéd előtt el kell intéznem, mert ebédre egy kedves barátom látom vendégül, aki azt hiszi, hogy ezen az íróasztalon nincs a legnagyobb rend...

– Tehát: szemben a Franklinnal – Erzsébet pince – egy órákor, balról az első box. Lajos a főpincér,... aki csak ránéz valódi lódenkabátodra és tudja, hogy az én vendégem vagy...

Hát, valahogy így kezdődött – ha jól emlékszem 1936 decemberében, és végződött 1958 januárjában... s a lenyelt férfipanasz keserű könnyeiben.

De, hát ki gondolt akkor szomorúságra?

Lajos, a Főúr úgy állt az asztal mellett, mint egy szolgálatvezető őrmester ezredkihallgatáson, és Kálmán rendelt, mint egy maharadzsa és a végén – persze estefelé – azzal búcsúztunk, hogy: Találkozás nálam. Szilveszter után.

Így volt.

Tél volt akkor, karácsony előtt és én Veszprém után a vonaton kezdtem csak a családra gondolni, a gazdaságra, amelyet vezettem, annyira belém ült az afrikai Ember hajlott hátával és becsületes kék szemével” – erre akkor hivatkozott különösen „, ha nőkről volt szó – és megígérte, hogy lejön hozzám vadászni, és ígéretét be is tartotta.

Valamikor januárban volt ez a feledhetetlen találkozás, amikor még az idő is hozzájárult, hogy nevezetes barátomat kellő fogadtatásban részesíthessem.

Karácsony után egy kis hó esett, ami ugyan a faluból eltűnt, de megmaradt az erdőkben, hegyhátakon, a bokros legelőkön, így jó kilátásokkal nézegettem a ködös Bocskorhegyre s a fehérülő domboldalakra. Nagy eredményekre ugyan nem lehetett számítani, de volt minden: szarvas, disznó, róka – esetleg vadmacska is –, fácán, nyúl. Az őzet és a foglyot kíméltük.

Az állomásra – természetesen – parádés összeállításban mentünk ki, ami annyit jelentett, hogy a lovak ragyogtak, az új szerszám veretei csillogtak és mindhárman, mármint Papp Mihály, a vadász és erdész, Dénes Ferkó, a kocsis és jómagam is új kalapban jeleztük tiszteletünket az Oroszlánvadász előtt, aki egy olyan elnyűtt, színehagyott, csálé kalapban érkezett, hogy – legalábbis én – vadonatúj vadászkalapom legszívesebben a vonat alá tettem volna.

Mindezekben a vendégváró együgyűségeken azonban hamar átestünk az otthoni ismerkedéseken is, és már hamarosan újra kocsin ültünk.

– Csodás lovaidd vannak! – kászálódott Kálmán, amikor megálltunk. – Egy trappban, folyton felfelé, legalább három kilométert... láttad a nagyörgébicset?

– Már második télen maradt itt.

Az öt hajtó ekkor már katonásan sorban állt a kocsi mellett, és Kálmán végigparolázott velük.

– Ki lesz az én emberem?

– Ferkó bácsi – mondta az egyik hajtó s a kocsisra mutatott, jelezve, hogy ő az illető. Ferkó, az én kedves emberem megemelte a kalapját, kifogott és tíz perc múlva már utol is ért bennünket.

Az erdő nem volt messze és lassan ballagtunk. Mihály elment az emberekkel keríteni, a hegyhát felett kis felhők szálltak dél felé, míg a völgyekben szinte fuldoklott a köd, és öt perc múlva Kálmánt már Ferkó gondjaira bízhattam.

Aztán egyedül maradtam, elhelyezkedtem, hagytam megnőni a csendet és arra gondoltam: Kálmán gondolatai visszahozzák-e ilyenkor a régi hajtások emlékeit a gyerekkorból, Léva környékéről, később a Ruvána szteppéről, Kongóból, Nagymarosról? Kérdez-e Ferkótól egyet s mást – persze suttozva –, bár a hajtás még el sem indult.

Talán tíz perc múlva megszólalt a kürt, elindult a hajtás, s egy kicsit később, mintha valami halk avarsuhogás hallatszott volna.

Mi a fene lehetett ez?

Aztán egy lövés Kálmán felől.

Csend.

És ahogy arra nézek, jön felém egy szép vörös róka és már emelem is a puskát és közben arra gondoltam, hogy Kálmán ezt elhibázta volna? A rókát hát meglőttem, utána egy nyulat, ami már a hajtók felől jött, utána elhibáztam egy kakast és később Kálmán felől hallatszott egy duplázás.

Aztán kiértek a hajtók, de jött Kálmán is, mögötte Ferkó húzott valamit az alacsony bokrok között, másik kezében pedig egy róka és egy nyúl.

– Mi az, Ferkó?

– Farkas.

Kálmán nevet.

– Hát sok farkaskutyát láttam, de ekkorát még nem. Aztán jön ez a mulya róka és kiugrasztotta a bokor alól a nyulat. Hát meglőttem mind a kettőt.

Ferkó ekkor már kinyitotta a vadászszéket, Kálmán leült, szeme csillogott és elővette a kis vadászbutykóst.

– Minden úgy megy, ahogy menni kell. A házigazda egészségére!

Közben összejöttek a hajtók is, és Mihály meglegedetten nézte a kis terítéket, főleg a borjúnagy farkaskutyát.

– Nem idevaló – mondta –, minden farkast ismerek a faluból, meg a bányánál is... valahonnét elkódorgott. De ha megengedi a Főszerkesztő úr, megkérdezném, Afrikában van farkas?

Fene egye meg – gondoltam –, elfelejtettem embereimet figyelmeztetni, hogy Kálmán nem szeret “nyilatkozni” és nem szereti az ilyen kérdéseket. De most jól érezte magát. A hajtók pihennek egy kicsit – gondolta talán... és kedvére való volt ez a jól megszervezett kis társaság.

– Olyan farkas, mint a mienk, nincs. De van egy távoli, mondjuk rokona, amit úgy hívnak, hogy “hiénafarkas”. Hát ez sokkal rosszabb a mi farkasunknál, már csak azért is, mert néha százával csatangol a végtelen mezőkön.

– Százával? – mosolygott Mihály. – Ezt igazán tetszik mondani?

– Száz körül én is láttam, de láttak már kétszázat is egy falkában. De néha csak négyen, öten állnak össze vadászatra, néha meg ötvenen. És nincs előlük menekvés... A legjobb futó antilopot is kifulladásztják és hiába rohan át embermagas füves mezőkön, nádason, hiába úszik át folyókon, a nyomot, a szimatot el nem vesztik még a homokos vagy köves térségeken sem, s az elért áldozatot elevenen szedik széjjel...

– Ronda féreg lehet.

– Hát az.

– Lútt belőlük, Főszerkesztő úr?

– Amikor csak lehetett, vagy más nagyobb vadról nem volt szó. Nem számoltam meg, hányat, nem is írtam fel naplómbe, ami úgyis elveszett, de azt hiszem, jóval százon felül.

Ezután egy kis csend következett, az emberek csillogó szemmel nézték barátomat, ezért minden újabb kíváncsiságot megelőzve azt mondtam, hogy minden hajtás között öt percet engedélyezek természetrajzi kíváncsiságok kielégítésére, de most gyерünk vadászni.

Kálmán elismerően bólintott a hajtók után.

– Remek embereid vannak... megszerettem őket...

– A következő hajtásban már hazafelé vadásztunk, hiszen csak a tájat akartam megmutatni. Vendégemet ebéd után hamarosan lefektettem, hajnalban kelt, utazott, utána mindjárt vadászat... szóval pihennie kell.

– Több vadra nem is számítottam – mondtam Kálmánnak hazafelé –, de holnap máshová viszlek. Ott már lehet minden...

– Minden?

– Hát zsiráf nem sok van, de a szarvasbika és a fürj között már mindent lőttünk.

Ebéd után Kálmánt le is fektettem és dolgom után láttam. Sötét volt, amikor hazaérkeztem. Gondoltam, alszik még. De nem aludt. Még a rolót sem eresztette le, hát beláttam szobájába. ült az asztal mellett a legkényelmetlenebb széken, a legkényelmetlenebb tartásban és olvasott. Megálltam; nem kíváncsiságból, hanem mert elszomorította valami a szívem és megállásra kényszerített annak az Embernek végtelen magányossága. Nem szomorúság volt ez abban a kis szobában, nem unalom, harag vagy bosszankodás, csak – egy Embernek a halálos magányossága. Később gondoltam, hogy talán nem is olvasott, csak nézte a betűket, de túlnézett rajtuk, valami olyan érzéssel, amiről nem beszél az ember, talán nem is tud beszélni senkinek. Talán még önmagának sem...

Hagytam még egy kicsit, aztán áthívtam az én szobámba, ami dolgozószobám volt, trófeáimmal. Kálmán nem dohányzott, de szerette a jó bort s én a legjobbat adtam neki, amit a Somló termett.

– 1916 óta... ismerlek... – mondtam. Kérdően és kutatóan nézett rám.

– Egy rokkant huszársászlós lakott akkor nálunk, csak úgy vendégségben és tőle tudtam meg – mondhatnám: tanultam meg, hogy ki vagy... Mindent tudott rólad, amit tudni lehetett... és még Bársony Istvánt is, akit minden magyar ismert, beláthatatlan messze mögéd helyezett...

Hallgattunk.

Egyébként: Földváry Ferencnek hívták... azt mondta, hogy minden írást és hírt összegyűjtött rólad, amit lehetett, s ha legközelebb felutazik Pestre, mindent lehoz...

– És?

– Nem utazott sehova. Egy hónap múlva meghalt.

Hallgattunk.

– Hát látod, így van ez – legyintett –, még azt is elveszik, amit más akar megmenteni. Tőlem az angolok koboztak el mindent. Levelezésem, naplóim, trófeáim, lepke- és rovargyűjteményem; aztán az itthoni mellőzés, hiszen évekig feküdt és porosodott minden gyűjteményem, s a múzeumigazgatónak minden ambíciója az volt, hogy nevemet Katonára magyarosítsa, amikor az angolok és a németek már régen rólam neveztek el egy-egy ismeretlen rovar vagy lepkét. Hidd el, még a négerek is többet tudtak rólam, mint a magyarok.

– De hát ez most már nincs így...

– Fene tudja? Hiszen hívnak ide is, oda is... de majdnem sehol nem érzem azt, amit itt. Meghívnak a kormányzói vadászatokra, egy-két mágnás is és – sokszor gondoltam, hogy ez már beteges gyanakvás – mindig egy kis fölényes elbánást is érzek, a kétségtelen, bizonyos megbecsülés mellett. Persze lehet, hogy nincs igazam.

– Azt hiszem, nincs igazad. Beszéltem rólad Széchenyi Zsigával, amikor még nem ismertelek személyesen.

– Az más, Zsiga: az más. Egészen más.

– Igazad van. Én segédtsztkoromban ismertem meg, és szerettem is meg, de nemcsak én, hanem még az öreg parádéskocsis is úgy fogott be, ha érte ment az állomásra, mintha valami kedves rokonért ment volna, akinek felvitte az Isten a dolgát, és ez rendben is van.

– Igen, ezeknek az embereknek van valami ötödik érzékük s ezt még a négerek közt is tapasztaltam. Ott is volt kapitánytípus, volt gigerli és szoknyavadász, volt szorgalmas és volt trehány; volt aki oktanul félt, és volt, aki megmagyarázhatatlanul bátor volt. És – akár hiszed, akár nem – volt, aki hazakéredzkedett, mert úgy érezte, beteg a gyereke. Azt hittem, sohase látom többet, de később kiderült, hogy a gyereket valóban kígyó marta meg, de a kígyófundi meggyógyította.

– Hát nem voltál ott... mondhatta is...

– Nem. Ilyesmiben nem hazudik a néger... mert azt hiszi, akkor a hazugság bekövetkezik. Hallottam egy angolról is, aki súlyos pénzek és még súlyosabb szenvedések árán kitanulta azt a kígyófundiságot, és immunitást szerzett, de az eljárást éppen úgy nem lehetett belőle kicsikarni, mint bármelyik fekete kígyódoktorból.

Voltak kimondottan előkelő törzsek és voltak teljesen apatikus rabszolga-típusok, voltak tiszták és voltak szennyesek, de egyben, a gyermekeik szeretetében egyek voltak. Azért, ha például egy vénasszonyt kapott el a krokodil, hát vállukat vonogatták, hogy miért nem vigyázott magára, míg ha egy gyereket rántott a vízbe ez a ronda hulló, hát jajgatott az egész falu. Ilyenkor rendesen jött a deputáció, hogy csináljak rendet a krokodilusok között... amit nem is mulasztottam el, bár a négerek dolgába egyébként soha nem avatkoztam bele, amire különben az angolok figyelmeztettek is.

– Mr. Kitty, a négerek dolga nem a mi dolgunk, s ha a törvényt betartják, semmi dolgunk velük.

És én – látszólag – ehhez tartottam magam, bár az angoloknak nem volt igaza. Voltak

embereim – igaz nem sok akik annak a földrésznek kimondottan bátor, kiemelkedő emberei voltak, és voltak majdnem állati színvonalon levők is. De hát nincs ez másutt is így? Voltak ott angolok, franciák és németek, olyanok, akikkel – ha nem volt muszáj – hát nem fogtam kezét.

És ezek uralkodtak, parancsoltak, adót szedtek és katonákat verbuváltak a négerek közül, de előttem egy percig sem volt kétséges, hogy ezeknek a fiai már valóban néger katonák lesznek, akik majd egyet s mást visszafizetnek a gyarmatosítóknak. Ez a folyamat már útban van és nem kell hozzá semmi jóstehetség, hogy ez a folyamat már megállíthatatlan.

Bár – sajnos – ez sem lesz sima ügy, mert a négereknek nemcsak a fehér emberrel, de egymás közt is rengeteg elintéznivalójuk van.

Kálmán ivott egy kortyot és végignézett a falakon, ahol trófeáim és az uhu mellett lőtt, kitömött madaraim voltak.

– Azt a kerecsent kár volt meglőni...

– Sajnáltam én is. Kőd is volt... és olyan viharosan támadott, hogy egyszerűen nem ismertem fel... az uhut is féltettem...

– Igen... de ez nem mentség.

– Tudom. De hát dobjam el és tagadjam le? Így arra gondoltam, majd odaadom valamelyik iskolának.

– Okosan.

– De talán javamra írható, hogy több száz szürkevarjút, sok száz szarkát és pár héját is lőttem az uhu mellé. Sőt ugyancsak ilyen számár tévedésből, azt is mondhatnám, tudatlanságból egy kígyászast is... de hát ki tudott volna ellenállni a kísértésnek? Viharosan támadott és az uhut is féltettem, mert már a földön feküdt hanyatt és karmaival védekezett... Az a majd kétméteres szárnyterjesztésű szép ragadozó, szörnyű I nagyot mutatott...

– Elhiszem. Én sem tehettem volna mást.

Aztán másról beszélgettünk és Kálmán hamarosan elkészönt.

– Tudod, délután nemigen alszom s az éjjel keveset aludtam.

– Itthon vagy, Kálmán.

És Kittenberger Kálmán valóban otthon lett nálunk, és otthon lett nagybátyáméknál is, mint ahogy én is otthon voltam náluk. Később közös vadászterületünk volt Erdélyben. Tagjai: négy Fekete és egy Kittenberger – 1941-ben felköltöztünk Pestre. Kálmán itt is otthon volt nálunk, hát sokat voltunk együtt.

Azt hiszem, életünk legszebb napjai voltak ezek, de csak Kálmán érezte meg közülünk tisztán és világosan a közeledő világkatasztrófát, amit a horogkereszt, a hitleri Németország s benne a féktelen nacionalista őrültség jelentett.

Kálmán ekkor már nem foglalkozott régi sérelmeivel. Nem bántották már a régi mellőzések, hogy egyetlen vágya teljesüljön s az állatkert igazgatója lehessen, s ezt az intézményt valóban európai színvonalra emelje. Hiszen nem a személyekről volt itt szó, hanem arról, hogy Magyarország legnagyobb zoológusa, aki trópusi és egyéb ritkaságokkal maga töltötte fel a budapesti állatkertet, s akit a külföldi tudományos intézetek jobban ismertek, mint idehaza, aki legtöbbet áldozott és legtöbbet szenvedett a múzeum, az állatkert s a tudomány szolgálatában, semmit nem kapott hazájától mellőzésen s egy-két vállveregetésen kívül.

Hát – egyáltalában – a barátain kívül tudta valaki, hogy kicsoda Kittenberger Kálmán?

Bizony sokkal kevesebben tudták, mint akiknek nagyon is tudni kellett volna. De a külföld tudta. Chicagótól Moszkváig ismerték és tisztelték. Az az orosz őrnagy is tudta, aki a németek elleni harcban Nagymaroson volt elszállásolva. Szállásadójától hallotta a Kittenberger nevet s felfigyelt.

– Kittenberger? Annak a nagy tudósnak és Afrika-kutatónak rokona.
 – Dehogy. Az maga. Az a Kittenberger...
 S az őrnagy úgy rántotta fel csizmáit, hogy majd a lábát törte.
 – Azonnal vigyenek hozzá.
 És rohantak, és az orosz őrnagy olyan boldogan ölelgette Kálmánt, mintha régi vágya teljesült volna.
 Igen, de ekkor már háború volt nálunk is, amit Kálmán előre megjósolt. A Semmelweis utcai Celtis fák 1943 januárjában nyüzsgött a sok csonttollú madár.
 – Látod? – mutatott a madarakra – Tudod, mit jelent ez?
 – Nem. Talán hideget.
 – A néphit szerint dögvészt és háborút... és a nép jobban emlékszik, mint az egyes ember.
 A dögvész ugyan nincs itt, de a háborúban már benne vagyunk.
 És akkor sokáig nem láttuk egymást, ritkán járt be.
 De jött a vér, gyász, romok, könnyek, s tízéves kisfiammal katonákat temettünk.
 Tavaszodott s a tavasznak nem parancsolt senki. Konyhánkban egy Misa nevű kis orosz szakács főzött, aki egyre bizonygatta, hogy ő mordvin s a mordvinok rokonok a magyarokkal.
 Aztán Misa is elment haza. A tavaszi szél elfújta Pest fölül a korom, az égő gerendák és a halottak szagát. Elindultak a villamosok, de elindultak a napok és hetek is, amit nagyon okosan tettek és egyszer – de akkor már nyár volt – valaki azt mondta, hogy látta Kittenberger Kálmánt, valami alkalmi autóval jött be, de azzal vissza is ment.
 És egyszer azután csak mégis!
 Nézek ki az ablakon – mást úgyse tehettem – s a bokrokon túl, kívül a kerítésen egy ember ballag felfelé a Szajkó utcán.
 Kicsit hajlottan... hátizsák a vállán, s én már rohantam is kifelé és majd feldöntöttük egymást.
 Kálmán! Kálmánkám!
 És ölelgetjük egymást.
 – Megalhatnék nálatok? Mert csak így jöhettek ki hozzátok, különben vissza kellett volna utaznom...
 – Kálmán, tudod, hogy “itthon” vagy. Nem emlékszel?

És – csodálatos. Az idő azokban a szegény és nehéz napokban is megemberelte magát, mert ment szépen elfele. Vitte a rosszat, hozta a jót – igaz, hozott keserves pillanatokat is: be kellett adnunk puskáinkat. Hát ez keserves ügy volt, de parancs: parancs.

Nem beszéltünk róla többet és amikor beszéltünk, az már az öröm beszámolója volt.
 Az elpusztult nyestek és nyusztok után már újak jöttek, s Kálmán hetenként jött be lúhúsért kedvenceinek. Ilyenkor mindig találkoztunk. Egy kicsit siránkoztunk – már csak a rend kedvéért is – egy kicsit panaszkodtunk, hogy a Nimród papírhány miatt meg kellett szüntetni, de Kálmánnak a Nagymarosról napenkénti bejárás már terhes is lett volna.

És most átadom a szót naplómnak, amely legjobban adja vissza akkori érzéseinket és gondolatainkat.

1947-ben már újra álltak a szobanagyságú ketrecek, Pepi és Muki – a két kis szelíd nyuszt – már újra kikutatták Kálmán zsebeit, és ha elfogyott a cukor, felmentek a fejére is, hogy nincs-e kalap alatt a kockás, fehér édesség.

Ezeket a nyusztokat és nyesteket azonban már nem ő fogta és vásárolta, a nyusztházakat nem ő építette, és a nemesprémfarm kiadásait nem ő fizette, hanem a demokratikus kormánynak az a szerve, amely erre illetékes volt.

Ez a kormányzat fizette Kálmánt is, aki a múlt gazdátlansága, sok mellőzöttsége után egyre több jelét kapta a tudósnak, természetvizsgálónak és kutatónak kijáró megbecsülésnek.

Betetőzésül visszakapta beadott puskáját is, mégpedig olyan megtisztelő körülmények között, amelynél többet már nem kívánhatott és nem is kívánt. A hadsereg tisztikara adta át a puskát az ország legnagyobb vadászának, és az Öreg Vadásznak ennél szebben és többet már nem adhatott senki.

A puskával azonban – sajnos – nem jött vissza valami, nem jött vissza a fiatalság.

A végzetesen elmeszesedő csontok egyre nehezebben engedelmeskedtek és egyre nehezebben mozogtak.

– Hát megöregedtem – mondta.

Az elmeszesedés nem állt meg; a járás nagyon kínos lett, s a segítő bot a lábak helyett már nem járhatott.

A függöny észrevétlenül kezdett leereszkedni... Karácsony előtt rosszul lett és ettől kezdve már alig beszélt. Az év utolsó napján jött a telefon: agyvérzés. 1958. január másodikán láttam utoljára. Megismert – amint fölé hajoltam mert szeme elkönnyesedett.

És másnap meghalt, olyan csendesen, mint ahogy élt. 1958. január 8-án temették. Hideg, szeles, de napsugaras délelőtt. Operaházi barátai megfűjták a kürtöket, amelyek olyan lágyan búcsúztatták a legnagyobb magyar vadászt, mint a simogatás.

Aztán nagy csend lett a temetőben és a szívünkben is.

Nimród, 1969. jan.